

FILOZOFICKÁ FAKULTA UNIVERZITY KARLOVY
Katedra pedagogiky

Diplomová práce

Výchova jedináčků

Upbringing of an only child

Vedoucí diplomové práce:

Mgr. Tereza Barietzahyová, Ph.D

Vypracovala:

Bc. Stanislava Fidlerová

Poděkování

Děkuji Mgr.Tereze Bariekzahyové, PhD za odborné a trpělivé vedení mé práce. Velký dík patří mé rodině a přátelům za podporu a doprovázení v čase tvorby této práce.

Čestné prohlášení

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci vypracovala samostatně, že jsem řádně citovala všechny použité prameny a literaturu a že práce nebyla využita v rámci jiného vysokoškolského studia či k získání jiného nebo stejného titulu.

V Jiřicích dne

Podpis :

Abstrakt

Diplomová práce pojednává o problematice jedináčků. Její hlavní otázka směřuje k dětství jedináčků a jeho významu pro celkový život člověka. Klade si otázku, zda dětství jedináčků ovlivňuje člověka v dospělosti, případně v kterých oblastech a jakým způsobem. DP se dělí na dvě části, část teoretickou a část výzkumnou. V první části jsou definovány základní pojmy, které tvoří podklad pro druhou část práce. Výzkumná část práce je rozsáhlejší a tvoří těžiště DP. Jedná se o kvalitativní výzkum. Jako nejvhodnější plán výzkumu byl použit biografický design, konkrétně realistická biografie. Nejprve byly provedeny a zpracovány tři rozhovory - hloubkové sondy respondentek, které vyrůstaly jako jedináčci. Analýza sond rozhovor rozdělila do tří etap: výchova v dětství, výchova vlastních dětí a sebevýchova. Po zpracování jednotlivých částí výzkumu se v závěrečné syntéze ukázalo, že dětství respondentek strávené v roli jedináčka mělo značný vliv na jejich celkový život. Ovlivnilo jak dětství, tak následující životní etapy. Největší deficit jedináčků se ukazoval v rovině socializace, převážně v oblasti mezilidských vztahů a komunikace, způsobený omezenými přirozenými kontakty s vrstevníky, tedy nedostatečným sociálním tréninkem. Současně zkoumání kognitivních stránek respondentek naznačilo, že zvýšená stimulace kognitivních funkcí jedináčka daná jeho životem mezi dospělými může urychlit rozumový vývoj dítěte. Velké množství stimulů přináší na druhou stranu nebezpečí přetěžování dítěte a omezení jeho rozhodovací schopnosti.

Klíčová slova:

výchova, socializace, rodina, jedináček a jeho dětství, hra, kamarádi, vztahy, role, sociální dovednosti, sebevědomí, sebeuplatnění, aspirační úroveň,

The thesis deals with the issue of singletons. Its main question is directed to the childhood of singletons and its importance for the whole life of a human. It wonders whether the childhood of singletons affects humans in adulthood, or in which areas and which way. The thesis is divided into two parts, theoretical and part of the research. In the first part basic terms are defined which constitute the basis for the second part of the work. The research part of the work is more extensive and forms the core of the thesis. It is a qualitative research. Biographical design, specifically the realistic biography, has been used as the most appropriate research plan. First, three interviews were made and processed - depth probes of the respondents who grew up

as the singletons. The analysis of the probes divided the interview into three stages: childhood upbringing, the upbringing of their own children and self-education. After processing the individual parts of the research, the final synthesis revealed that the childhood of the respondents and the fact of being an only child had a significant impact on their overall life. It affected their childhood and also the following life stages. The biggest deficit of the singletons was in socialization, predominantly in the area of interpersonal relations and communications, due to the limited natural contacts with contemporaries, hence the lack of social training. At the same time exploring the cognitive parts of the respondents indicated that the increased stimulation of cognitive functions of an only child, given by its life among adults, may accelerate the intellectual development of the child. On the other hand, a large amount of stimulus brings the risk of overloading the child and the limit of its decision-making capacity.

keywords:

education, socialization, family, only child and his childhood, game, friends, relationships, social skills, conceit, self-efficacy, level of aspiration

Obsah:

1. ÚVOD	8
2. VYMEZENÍ POJMŮ	8
2.1. Výchova	8
2.2. Typy výchovy	9
2.3. Jedináček	10
2.4. Rodiče	12
2.5. Socializace	13
2.6. Rodina	15
2.7. Psychické potřeby dítěte	17
2.8. Komunikace	19
2.9. Vztahy	19
3. VÝZKUMNÁ ČÁST PRÁCE	21
3.1. Výzkumný plán	21
3.1.1. Cíl výzkumu	21
3.1.2. Východiska výzkumu	21
3.1.3. Výzkumné otázky	23
3.1.4. Výzkumné metody	24
3.1.5. Logická mapa	24
3.2. Sondy	26
3.2.1. Respondent - Jitka	26
3.2.1.1. Kategorie - Hesla	26
3.2.1.2. Syntéza první sondy - Jitka	30
3.2.2. Respondent - Pavla	41
3.2.2.1. Kategorie - hesla	41

3.2.2.2. Syntéza druhé sondy - Pavla	49
3.2.3. Respondent – Jana	60
3.2.3.1. Kategorie - hesla.....	60
3.2.3.2. Syntéza třetí sondy - Jana	63
3.2.3.3. Shrnutí	72
4. ZÁVĚR	74
4.1. Mezilidské vztahy	74
4.2. Porovnání citace se sondami jednotlivých respondentů.....	75
4.3. Komunikace.....	76
4.4. Ukázky ze zpracovaných sond jednotlivých respondentů	76
4.5. Kognice	77
4.6. Diskuze	79
4.7. Shrnutí.....	81

1. ÚVOD

Diplomová práce (dále jen DP) se zabývá specifiky výchovy jedináčků. Za jedináčka je považován člověk, který vyrůstá v rodině bez sourozenců. V některých případech může mít vlastní či nevlastní sourozence s velkým věkovým odstupem.

DP se skládá ze dvou částí - z části teoretické a výzkumné. V teoretické části práce jsou vymezeny základní pojmy týkající se daného tématu, např. pojem výchova, rodina, socializace. DP popisuje výchovu jedináčků, její specifika a úskalí. Ve výzkumné části práce vychází ze tří hloubkových sond respondentek – jedináček a zaměřuje se na tři oblasti jejich života: výchova v dětství, výchova vlastních dětí, sebevýchova. Prostřednictvím kvalitativního výzkumu práce sleduje a vyhodnocuje, zda a případně jakým způsobem ovlivňuje u respondentek role jedináčka jejich začlenění do společnosti a následně jejich osobní i profesní život. DP dále podchycuje specifika výchovy jedináčků, jejich návaznost na vlastní život člověka a výchovu dětí ve vlastní rodině.

Výsledky výzkumu jsou v závěru srovnávány s vybranými názory některých psychologů a pedagogů. Cílem práce je ukázat na hloubkových sondách do jaké míry jejich osobní životy korespondují s vybranými myšlenkami a tezemi těchto autorů.

Zvolené téma vychází z aktuální společenské situace. Jeho podrobnější zpracování může přispět k pochopení proměny dynamiky sociálních vztahů v dnešní společnosti, ve které podíl jedináčků stále narůstá.

2. VYMEZENÍ POJMŮ

2.1. Výchova

Slovo výchova má v češtině tyto etymologické základy: „*táhnout vzhůru*“, „*náležitě ohýbat*“, „*vytáhnout odněkud někam*“. (Wikipedie, 2015) [e1]

„...Z moderního hlediska je výchova především procesem záměrného a cílevědomého vytváření a ovlivňování podmínek umožňujících optimální rozvoj každého jedince v souladu s individuálními dispozicemi a stimulujičích jeho vlastní snahu stát se autentickou, vnitřně integrovanou a socializovanou osobností.“
(Pelikán, 1995) [8]

Na výchovu můžeme nahlížet ze dvou úhlů pohledu. První z nich představuje pohled na činitele výchovy, tedy vychovávající, vychovávaný a její obsah. Druhý pohled směřuje ke smyslu výchovy. (Skalková) [13]

Výchovu charakterizujeme jako celoživotní permanentní proces formování osobnosti. Probíhá formou autoedukace, tedy sebevýchovou či heteroedukace, výchovou druhými jedinci.

V procesu výchovy hrají roli dědičné dispozice, které si člověk přináší. Dále výchovu ovlivňuje sociální prostředí a materiální podmínky. Každý z nás se ve svém životě setkal s výchovou funkcionální, tedy nepřímou a s výchovou intencionální, tedy přímým, záměrným působením. Cíl výchovy představuje směr výchovného působení. Jedná se o získání žádoucích vlastností. Tyto vlastnosti se týkají různých okruhů, zahrnujících široké spektrum lidského působení.

Záměrnou výchovu můžeme popsat jako cílevědomou soustavu činností. Z historického hlediska se pohled na výchovu postupem času a vývoje lidstva měnil. Výchova (paideia) - podle Aristotela je rozumové vzdělávání a mravní výchova. Podle Platóna se výchova zakládá na porodnickém umění, které pomáhá na svět ideám, které už dřímou v duši dítěte. V novověku se výchova všeobecně chápala jako zprostředkování vědomostí (případné zkušeností). Podle Johna Locka je výchova pěstování charakteru a mravní ušlechtilosti opírající se o rozvíjející se poznání a rozum. Výchova podle H. E. Reada je napomáhání vývoje všeho individuálního v každé lidské bytosti a současné směřování individuality do společenské skupiny, ke které náleží. V tomto výchovném působení je kladen důraz na estetickou výchovu. Základem výchovy má být umění. Výchova podle Wolfganga Brezinky je soubor aktivit, kterými si lidé pomocí psychických a nebo socio-kulturních prostředků v jistém směru snaží natrvalo zlepšit své psychické dispozice či dispozice druhých lidí nebo zachovat dispozice, které považují za hodnotné. Podle antipedagogiky je výchova přetváření dítěte dospělými, jeho účinné ovlivňování s cílem ovládnout ho. Výchova nese podle antipedagogiky manipulativní črty přičemž dítě zbavuje svého Já. (Skalková) [13]

2.2. Typy výchovy

Podle odborné literatury rozlišujeme několik základních typů výchovy. Například E.S. Schaefer rozeznává čtyři základní typy rodinné výchovy.

„Míra kontroly určuje zda je dítě přísně řízeno shora či zda je mu ponechán prostor pro vlastní vyjádření, míra projevované lásky pak určuje, zda je dítě pozitivně přijímáno nebo zda je odmítáno.“ [\(www.psyx.cz/vychovne-styly-v-rodine/\)](http://www.psyx.cz/vychovne-styly-v-rodine/)

E.S. Schafer rozlišuje čtyři typy výchovy

- zanedbávající výchova
- autoritářská výchova
- ochránářská výchova
- demokratická výchova

Hlavními znaky zanedbávající výchovy jsou lhostejnost, zanedbávání a odmítání dítěte. Jako převážně odmítající se jeví také autoritářská výchova, která se vyznačuje diktátorstvím, tresty a přísnou disciplínou. Stejně jako autoritářská výchova i ochránářská výchova se podle autora vyznačuje vysokou mírou kontroly. Ochranářská výchova je ovšem vůči dítěti shovívavá a láskyplná. Největším úskalím tohoto výchovného stylu je snaha rodičů dítě vlastnit. Vysokou mírou autonomie a akceptováním dítěte je charakterizována demokratická výchova.

V odborné literatuře můžeme nalézt další typy výchovy. Například J. Skalková uvádí kromě uvedených typů výchovy ještě liberální a ambivalentní výchovný styl. Liberální styl se vyznačuje benevolentností vychovatelů, kteří kladou malé požadavky na dítě bez přítomnosti pevné hranice. Ambivalentní výchovný styl postrádá jednotná a jasná pravidla. Tato výchova je často ovlivněna náladami rodičů, kteří jednají pod vlivem svých emocí. Autoritářskou výchovu Skalková označuje pojmem autoritativní výchova. (Skalková) [13]

2.3. Jedináček

„Jedináček je dítě, které nemá sourozence, ať již vlastní (biologické) nebo adoptované. Termín se nevztahuje na prvorozené dítě, které žije po určitou dobu také samo s rodiči. Naopak dítě, které má mnohem staršího sourozence, může mít rodinné prostředí velmi podobné prostředí jedináčka.“ (citace wikipedie) [e3]

Definici je třeba doplnit o děti, které se ocitly v raném dětství či později během života v roli jedináčka úmrtím sourozence. K těmto případům dochází v současné době, kdy klesá přirozená porodnost, ženy rodí v pozdějším věku a porodnost je ovlivňována

antikoncepcí. Většinovým modelem je rodina se dvěma dětmi. V případě úmrtí jednoho z nich vyrůstá v rodině jedináček.

Podle K. Lemana je pro dítě klíčová otázka, proč se nachází v pozici jedináčka. Existují tři odpovědi na tuto otázku:

- rodiče plánovali vícečetnou rodinu, ale z různých důvodů mohli mít pouze jedno dítě
- rodiče plánovali jen jedno dítě
- úmrtí sourozence v raném věku dítěte.

V prvním případě vrhají rodiče všechnu svou energii do výchovy jediného dítěte. Veškerá jejich pozornost je nezdravě upnuta k dítěti, které se mnohdy cítí středem vesmíru. Leman je označuje fenoménem „*jedinečné perly*“ (Leman) [5]

Tento fenomén popisuje rovněž A. Adler ve své knize „*Člověk jaký jest*“

„...jedináček žije ve zvláštní situaci. Bývá úplně vydán výchovným útokům svého okolí. Rodiče nemají tak říkajíc žádného výběru v dětech a vrhají se celým svým výchovným elánem na toto jediné dítě. To se stává do nejvyšší míry nesamostatným, stále čeká, že mu někdo ukáže cestu, stále se shání po nějaké opoře.... Vědí-li ovšem rodiče, jaký význam má taková situace a jaká nebezpečí se v ní skrývají, mají možnost mnohému zabránit. Je to však vždycky obtížné... rodiče se věnují s nadměrnou pozorností svému úkolu, což dítě často cítí jako zvýšený útlak. Stálá starost, aby se dítěti dobře vedlo, vnuká mu představu, jako by mu byl svět nepřátelský. Tak vyrůstá dítě ve věčném strachu z obtíží, jež mu hrozí, je nezkušené, nemá přípravy, poněvadž mu stále dopřávali okoušet jen příjemné stránky života. Takovým dětem bude vždycky obtížná každá samostatná činnost a nebude schopné pro život.“ (Adler) [1]

V případě, že rodiče plánovali jen jedno dítě, může být jedináček veden přísnou systematickou výchovou. V některých případech rodiče dítě staví do pozice „malého dospělého“, která nese mnohá úskalí. Dítě se podřídí a navenek působí klidným dojmem. Ale v podstatě přichází o skutečné dětství, ke kterému patří kamarádi, hry atd. Na základě potlačené touhy vzniká deficit, který se potenciálně demonstruje ve formě vnitřní nespokojenosti a to v dětství případně i v dospělosti. Leman ji výstižně nazývá „*vnitřní vzpourou*“ (Leman, str. 62) [5]

Nedostatečný sociální trénink způsobuje podle Nováka jedináčkům mnoho problémů. Touha po kamarádech nutí jedináčka ke kompromisům, snaží se mnohdy získat jejich přízeň za každou cenu. Často nemá na výběr a jestli že je nechce ztratit, je nuceno se podřídit. Takový jedináček neumí být asertivní. (Novák, 2007) [7]

2.4. Rodiče

Osobnost rodičů podstatným způsobem ovlivňuje výchovu jedináčka a určuje atmosféru v rodině. Pohled na definici osobnosti se liší podle různých autorů. V podání Z. Heluse vystupuje do popředí osobní filozofie a vlastní aktivita člověka.

„To, co tomu všemu dominuje, je cílová orientace života a rozvinutí možností/potencialit, které v člověku jsou a o jejichž realizaci je třeba usilovat.“ (Helus, str. 4) [5]

Každý rodič vnáší do společného života svou životní orientaci. Do života rodiny se promítají výchovné styly a konstelace původních rodin obou rodičů, jejich životní zkušenosti, temperament, osobní i pracovní nastavení. Rodiče svou hodnotovou orientací ovlivňují početnost členů rodiny.

Současně i věda přináší na základě výzkumů a jejich úspěchů do života rodičů nové možnosti. V padesátých letech minulého století vstoupila poprvé v historii lidstva do života ženy hormonální antikoncepce, která představuje významný mezník v některých životních otázkách. Nabízí ženám možnost volby, ovlivňuje zásadním způsobem sexualitu, uvolňuje vztahy. Podporuje silně nastartované emancipační tendence. Celospolečensky reguluje natalitu a potažmo demografické ukazatele. Partnerskému vztahu přináší antikoncepce výraznou možnost regulace početí. Na druhou stranu má také negativní dopad. Moderní žena si pod vlivem možností antikoncepce často volí partnera pro sex a pro radost, nikoli pro reprodukci. Nehledí na partnera jako na potencionálního otce svých dětí.

Dalším aktuálně nastartovaným trendem je odsouvání rodičovství. Dnešní mladý člověk využívá možností, které mu svět nabízí. Stojí na startovní čáře svého života může studovat, cestovat, sportovat, podnikat. Je tu mnoho příležitostí, které jsou založením rodiny omezeny. Tento fenomén na druhou stranu přináší kladné faktory. Mladý člověk, který nejprve studuje, cestuje atd. sbírá cenné zkušenosti. Projde zráním, které do pozdějšího svazku přináší dobrý vklad.

Zdravotní stav rodičů je dalším významným faktorem ovlivňujícím počet dětí v rodině. Často souvisí s otázkou věku rodičů. Dnešní trend rodičovství v pozdním věku v některých případech přináší model druhé rodiny, kdy především muži uzavírají ve zralém věku po rozpadu původní rodiny nový svazek. Rodičovský pár: mladá žena a starší muž (mnohdy ve věku jejího otce) čelí vyššímu riziku zdravotních problémů. Je otázkou, zda muž, který založí například kolem svého 50-60 roku novou rodinu, bude schopen dovést své potomky k dospělosti. Žena – matka může trpět obavami o budoucnost dětí a rodiny. Rodiče v této situaci mnohdy volí variantu jedináčka. V některých případech brání v početí či těhotenství zdravotní stav matky. Na psychické rovině tu může hrát svou roli strach. Situaci mnohdy komplikuje negativní zkušenost z prvního porodu.

V historii byla v otázce počtu členů rodiny rozhodující ekonomická stránka. Dnes se situace v těchto ohledech radikálně mění. Změny pocítujeme převážně v městských aglomeracích. Souvisí s ekonomickou soběstačností moderní ženy. Mnoho dnešních žen působí na pracovně lukrativních místech, podniká, řídí, zodpovídá. Jejich finanční příjmy jsou vysoké. V takových případech ženy občas volí roli osamocených matek. Hrají roli „singl“, která jim vyhovuje. Fungování a velikost rodiny ovlivňuje také její duchovní případně náboženská orientace.

Tyto moderní tendence formují životní filozofii dnešní reprodukčně aktivní rodičovské generace. V bezdětném partnerském svazku jsou indiferentní, ale později v rodině mohou přinášet mnohé problémy. Při výchově dětí vyvstanou nové otázky a potřeby. Tato dosud neřešená témata oslovují oba rodiče a kladou na ně značné nároky. Otázkou je, jak si s nimi poradí.

//L. Šulová „Partnerské a rodinné vztahy“(přednáška, šk.rok 2012-2013, FF UK, katedra psychologie)//

2.5. Socializace

Socializace je proces, při kterém pod vlivem vývojových změn a působení společnosti dochází k přeměně novorozeněte v kultivovaného jedince. Jedná se o celoživotní proces.

„ Socializace, postupné začleňování jedince do společnosti prostřednictvím nápodoby a identifikace, zprvu v nukleární rodině, dále v malých spol.

skupinách....až po zapojení do nejširších, celospolečenských vztahů. Součástí socializace je přijetí základních etických a právních norem dané společnosti.“ (Hartl) [3]

J. Prekopová ve své knize „Děti jsou hosté, kteří hledají cestu“ píše o jednotlivých vývojových krocích, které doprovází a podmiňují proces socializace dítěte. K úspěšné rané socializaci dítěte uvádí: *“Odpoutání musí předcházet vazba.”* Dítě potřebuje nejprve zažít láskyplné přijetí, získat důvěru. Jistota a pevná vazba mezi matkou a dítětem je podmínkou, bez které nemůže dojít k jeho odpoutání. (Prekopová) [11]

Podle Vágnerové probíhá socializace v několika fázích. V kojeneckém věku je prostředkem socializace sociální učení *„...to je učení, k němuž dochází v rámci mezilidské interakce. Lze předpokládat, že dítě je pro takový kontakt vybaveno vrozenými dispozicemi.”*(Vágnerová, str.56) [15]

Pro socializaci v batolecím věku je nezbytným předpokladem odpoutávání se od matky a navazování nových vztahů. V této fázi socializace je důležitý rozvoj komunikačních dovedností.

„Období předškolního věku je označováno jako věk iniciativy, jehož hlavní potřebou je aktivita (Erikson, 1963). Základním úkolem je rozvoj takové aktivity, která by byla účelná a proto musí být regulována.” (Vágnerová, str. 119-120) [15]

U dítěte školního věku mají velký význam pro socializaci požadavky školy. *„ Na jedné straně jde o uspokojivou orientaci v tomto prostředí (tj. aby dítě pochopilo, co se od něho vyžaduje), na druhé straně o osvojení žádoucích způsobů chování. Bez významu není ani vliv vrstevnické skupiny, i když v tomto věku mají ještě větší význam dospělí.”*(Vágnerová, str. 159) [15]

V období pubescence dochází k proměně osobnosti a k formálním změnám jako je ukončení povinné školní docházky. *„Pro toto období je charakteristické kritické posuzování druhých lidí. Pubescent by chtěl vědět jací jsou, resp. jací by mohli být.”*(Vágnerová, str. 228) [15]

Typickým rysem socializace adolescenta je proměna sociálních rolí a jejich zřetelnější diferenciací.

„Jedinec je čím dál víc akceptován jako dospělý a zároveň se od něho očekává odpovídající chování.“(Vágnerová, str.274) [15]

V období mladé dospělosti dochází často ke změně bydliště, zaměstnání i partnerů. Tím jsou sociální vazby přechodně omezovány. Postupně dochází ke stabilizaci a přijetí obvyklých rolí. V této době se také vyhraňuje životní styl. (Vágnerová) [15]

2.6. Rodina

Šulová L. a Koťa J. se shodují na následujících funkcích rodiny:

- a) *biologická či reproduktivní funkce*
- b) *materiální či ekonomická funkce*
- c) *výchovná či socializační funkce*
- d) *emocionální funkce*

Reprodukční chování člověka se podobá chování živočichů. V této rovině nacházíme analogii. Ovlivňují nás přirozené biologické procesy vlastního těla tzv. biochemie (životní cyklus – menzes, menopauza, ale také např. vůně, chutě atd.)

Populace v Evropě ubývá. Demografické studie uvádějí několik důvodů poklesu natality. Jedním z nich je odsouvání rodičovství do vyššího věku (35 -38 let). Před rokem 1989 věk ženy při uzavření manželství a narození prvního dítěte byl 18-21 let. Dnes jsme se posunuli o celé desetiletí. Ženy vstupují do prvního manželství a začínají rodit děti kolem 28 - 30 let svého věku. Tento fakt je mnohdy příčinou méně početné rodiny neboť biologické hodiny odměřují čas. Možnost početí dítěte se s přibývajícím věkem ženy snižuje.

Moderní medicína nabízí rodičům alternativu v podobě asistovaného rodičovství. Mnoho manželských párů tuto možnost vítá a využívá.

V současné době se také setkáváme s formou osamocené mateřství. Matka z různých osobních důvodů k výchově dítěte nechce otce. Raději si volí samostatnou cestu. Ekonomicky je soběstačná. Potřeba zabezpečení a ochrany rodiny dnes pomalu mizí na rozdíl od minulosti, kdy tato kvalita a její zajištění hrálo v životě rodiny stěžejní roli. V městských aglomeracích dochází k potření mužské role. Výchova je tím ochuzena o mužský pól, který je pro dítě velmi důležitý. V tomto

prostředí nemá možnost zažít specifickou ženskou a mužskou roli. Pro dítě vyrůstající v takovém prostředí vzrůstá nebezpečí pokřivení životních modelů chování. V úplné rodině dítě zažívá polaritu, která ho obohacuje a vychovává pro život. Otec otužuje a matka tvoří pocit jistoty. To jsou pilíře, na kterých dítě může v životě stavět.

Zdá se, že ekonomická funkce rodiny pozvolna zaniká. Mnoho žen, samoživitelek je v dnešní době ekonomicky soběstačných. Donedávna tomu bylo naopak. Společné hospodaření bývalo základem, na kterém rodina stála.

Dnes tuto jistotu supluje systém sociálních dávek. Náš stát se chová velmi paternalisticky. Tak nás v některých případech zbavuje zodpovědnosti.

//L. Šulová „Partnerské a rodinné vztahy“ (přednáška, šk.rok 2012-2013, FF UK, katedra psychologie)//

Rodina hraje významnou roli v procesu socializace dítěte předškolního věku. V další fázi tuto roli z části přebírá škola a mimoškolní zařízení. *„K nejvýznamnějším změnám však patří převzetí vzdělávací funkce školou a stále více dalšími předškolními a mimoškolními zařízeními a médii“*. Přes to až do puberty přetrvává závislost dětí na rodičích. V období puberty roste vliv vrstevníků *„který je konfrontován s rodičovskou autoritou“*. (Koťa, J. Havlík, R., str.73) [5]

Emocionální funkce rodiny v dnešní době roste. Dříve byla rodina spíše hospodářskou jednotkou, rovněž její založení se řídilo ekonomickými zájmy. *„Modernizační procesy....změnily manželský svazek na vztah vzniklý vzájemnou volbou partnerů, založený na sympatii, přitažlivosti a lásce.“* (Koťa, J., Havlík, R. str. 70). Přesto si stále velké množství mladých lidí vybírá partnery z blízkého sociálně kulturně ekonomického prostředí. (Koťa, J., Havlík, R.) [5]

2.7. Psychické potřeby dítěte

Jedná se o životně důležité potřeby, které dítě v ranném dětství a předškolním období potřebuje ke zdravému vývoji „...*musí být náležitě a včas uspokojovány, má-li se dítě vyvíjet v osobnost psychicky zdravou a zdatnou...společnosti k užítku a sobě k uspokojení*“.(Matějček, Z. str.37) [7]

a) *Potřeba určitého množství, kvality a proměnlivosti vnějších podnětů*

Tyto podněty dítě „*naladí*“ na vhodnou míru aktivity. Zajišťují vyváženost, aby člověk nepodléhal nudě ani přetížení mnoha podněty.

b) *Potřeba určité stálosti, řádu a smyslu v podnětech*

Uspokojení této potřeby dítěti umožňuje učení. Její naplnění vytváří možnost transformace podnětů, které k nám přicházejí skrze naše smysly, ve zkušenosti a poznatky.

c) *Potřeba prvotních citových a sociálních vztahů*

Jedná se o naplnění základní potřeby citové vazby k významnému blízkému člověku, tedy k matce. Je podmínkou k dalšímu zdravému vývoji osobnosti.

d) *Potřeba identity*

Náležité uspokojení této potřeby tvoří podklad pro zdravé vědomí vlastního já, na kterém jedinec ve svém životě dále staví při stanovování cílů a osvojování užitečných společenských rolí.

e) *Potřeba otevřené budoucnosti*

„ *Její uspokojení dává lidskému životu časové rozpětí,...mezi otevřeností a uzavřeností osudu, mezi nadějí a beznadějí, mezi životním rozletem a zoufalstvím.*“(Matějček, Z.,str.38) [7]

Psychické potřeby školáka se postupně mění. Jedná se o potřeby, které podle Vágnerové rodiče naplňují v rámci zdravého chodu rodiny. Společné sdílení života, zájem a empatie rodičů je důležitou podmínkou funkčního vztahu rodičů a dítěte školního věku. Rodiče saturují řadu psychických potřeb školáka:

a) *Potřeba smysluplného učení*

Rodiče slouží jako model konkrétní role nejenom pro aktuální situaci, ale v rámci identifikace jako vzor určitého chování do budoucnosti. Rodiče mohou poskytnout dítěti „ideální vzor“, ke kterému bude dítě směřovat. Doposud jsou pro dítě autoritou, jejíž rozhodnutí přijímá.

b) Zdroj jistoty a bezpečí

Soužití s rodiči dítěti přináší jistotu, v které by nejraději přetrvalo navždy. Funkci podpory dítěte plní jen pevné, dostatečně kvalitní rodinné prostředí. Takové prostředí se stává pro dítě samozřejmostí a poskytuje mu zázemí pro rozvoj osobnosti. Rodina představuje pro školáka „*reálně fungující zázemí. Později bude takovým zdrojem jistoty spíše jen symbolicky.*“ (Vágnerová, str.171) [15]

c) Potřeba seberealizace

Uspokojování potřeby seberealizace dítěte mohou rodiče významně ovlivnit výběrem aktivit a především svým hodnocením. K dětskému pocitu úspěšnosti a vyrovnanosti směřuje přiměřeně vytčený cíl a odpovídající nároky na dítě. Vysoký cíl a nepřiměřené nároky vedou u dítěte k pocitu „nedostačivosti a neúspěšnosti“. (Vágnerová, str.171) [15]

V tomto školním věku se posiluje identifikace dítěte s rodičem stejného pohlaví. Po ztotožnění dítě přejímá i část rodičovy prestiže. Tak přeneseně uspokojuje potřebu vlastní seberealizace.

d) Model pro budoucnost

Pro mladšího školáka je podstatné prožívání současnosti. Přesto mu vzor chování dospělého zprostředkovává představu otevřené budoucnosti. Její naplnění nabude významu až v následující fázi, v období dospívání. (Vágnerová, M. str. 172) [15]

2.8. Komunikace

Pod pojmem komunikace si představíme vzájemné sdělování a dorozumívání. V tomto pojetí není specificky lidským projevem. Na rozdíl od jazyka se vyskytuje také u živočichů.

Komunikace v psychologickém pojetí představuje „*přenos myšlenek, emocí a postojů a jednání od jedné osoby ke druhé*“.(Hartl, P. str. 89) [3]

Z pedagogického hlediska a pro účely DP hraje důležitou roli sociální komunikace, to znamená dorozumívání mezi lidmi.

Podle Vágnerové má komunikace dva aspekty: je interakcí s další osobou a sděluje určitý obsah. K výraznému rozvoji komunikace dochází v batolecím věku. Komunikace jako součást socializace přináší především rozvoj verbálních schopností. Tyto schopnosti umožňují dítěti porozumět svému okolí a stát se aktivnějším a samostatnějším subjektem. Potřeba komunikace motivuje dítě k dalšímu rozvoji řečových dovedností. (Vágnerová, str. 92) [15]

V předškolním věku dokáže dítě rozlišovat způsoby komunikace podle okolností a svého komunikačního partnera. Například při komunikaci s dospělým používá zdvořilý způsob vyjadřování. Naproti tomu k vrstevníkům se vyjadřuje přímo, s použitím specifických výrazů. Děti předškolního věku odlišně komunikují s malými dětmi, kterým dokáží přizpůsobit svůj slovník, vysvětlovat a přizpůsobit se jejich potřebám. „*Na druhé straně jsou v komunikaci zřejmé typické rysy myšlení předškolního dítěte, jako je např. egocentrismus*“.(Vágnerová, str.131) [15]

Rozvoj myšlení a nabyté zkušenosti vedou školní dítě k jasné diferenciaci komunikačního stylu. V dětské skupině používá specifický způsob komunikace, typický převahou slangových výrazů, zjednodušením projevu, hlučností a zdůrazněním neverbální komunikace. Naproti tomu komunikace s dospělými má jasně daná formální pravidla.

2.9. Vztahy

Vztah představuje působení mezi dvěma či více osobami. V DP se jedná o dlouhodobý mezilidský vztah spojený s určitou odpovědností a emocionální vazbou. Vztah v životě malého dítěte hraje důležitou roli. Rozhoduje, zda dítě získá důvěru ke světu a odpoutá se od matky.

Z. Matějček si klade otázku co děti nejvíc potřebují. „*Moudrá Matka Příroda...dala do vínku nějaký specifický dar. Co věnovala člověku? „Rozum...Zajisté! Jenomže, to by do začátku zdaleka nestačilo. Příroda musela člověka pojistit mnohem důkladněji – a tak mu k tomu přidala VZTAH! To slovo je výstižné – slyšíme v něm „vztahovat se“, „natahovat se“ vzhůru, do výše za někým či k někomu, ale současně také „být přitahován“, k někomu patřit, s někým být“.* (Matějček, str.9) [7]

V dalších vývojových fázích potřebuje dítě ke svému zdravému vývoji vztahy dále obohacovat a rozšiřovat k dalším lidem, dospělým i k vrstevníkům. Vztahy přerůstají rámec rodiny.

V knize „Hledání vztahu jako základ pedagogiky“ T. Zuzák cituje Martina Bubera:

Podle Martina Bubera „zaznívá v setkání Já – Ty zdvojený a mísící se proud ve formě aktivity a pasivity, dávání a brání...toto vzájemné působení nazývá činností a trpností...Ty se se mnou setkává. Ale já vstupuji do bezprostředního vztahu s ním.Tím je vztahem vyvoleného i vyvolivšího, trpností i činností zároveň .Základní slovo Já-Ty může být vysloveno pouze celou bytostí...Já se stávám u Ty, stává se Já, říkám Ty. Všechn skutečný život je setkáním.“ (Zuzák, T. str.35) [16]

C. Rogers považuje empatii za první stupeň vztahu prostého zvědavosti, panovačnosti a zisťnosti (tzn. obracení naší pozornosti ke druhým lidem). (Zuzák, T. str.35) [16]

V životě dítěte hrají důležitou roli vztahy se sourozenci. V předškolním věku jsou sourozenci chvíli spojenci a chvíli soupeři. Snaží se získat materiální výhody a rodičovskou pozornost. Spojují se především ve chvíli ohrožení, např. když se rodiče zlobí. V případě většího věkového rozdílu mezi sourozenci, vidí mladší dítě ve starším svůj vzor. „Veškeré sourozenecké interakce (dokonce i ty nepřátelské) podporují rozvoj sociálních porozumění pocitům i potřebám jiných lidí.“ (Vágnerová, str.128) [15]

Ve školním věku se vztahy mezi sourozenci většinou stabilizují a sourozenci spolu sdílí značnou část zkušeností. Tyto vztahy mohou celoživotně přetrvávat. „ Dítě, které vyrůstá se sourozenci, má větší příležitost k osvojení různých sociálních dovedností.“(Vágnerová str. 178) [15]

3. VÝZKUMNÁ ČÁST PRÁCE

3.1. Výzkumný plán

3.1.1. Cíl výzkumu

Cílem diplomové práce je za pomoci tří hloubkových sond zjistit, zda dětství prožité v roli jedináčka ovlivňuje člověka v dospělosti, případně na které oblasti života nejvíce působí. Práce se zaměřuje na oblast respondentovy socializace a sleduje její ranou fázi i další vývoj. Dalším cílem je zmapovat, případně objasnit z pedagogicko-psychologického hlediska některé souvislosti mezi jeho pozicí v původní rodině a jeho dalším osobním vývojem. V závěru diplomová práce nalezené souvislosti shrnuje a navrhuje vhodné výchovné přístupy.

3.1.2. Východiska výzkumu

Téma výchovy jedináčků bylo dosud zpracováno především v teoretické rovině. Praktický výzkum nebyl dosud systematicky proveden. Byl zpracován pouze okrajově v rámci zkoumání problematiky sourozeneckých konstelací.

Ve své práci jsem vycházela z dostupné odborné literatury. Jako podklad k provedení výzkumné části práce jsem prostudovala knihu „Kvalitativní výzkum v pedagogických vědách“ autorů Švaříček, Šedová [14]. Zpracovala jsem rešerše několika titulů, které se tématu jedináčků dotýkají. Jedním prostudovaným titulem je kniha Alfreda Adlera „Člověk jaký jest“, která nám zprostředkovává základní pohled na situaci jedináčka. Adler se jako první začal zajímat o tematiku sourozeneckých vztahů.

„...jedináček žije ve zvláštní situaci. Bývá úplně vydán výchovným útokům svého okolí. Rodiče nemají tak říkajíc žádného výběru v dětech a vrhají se celým svým výchovným elánem na toto jediné dítě. To se stává do nejvyšší míry nesamostatným, stále čeká, že mu někdo ukáže cestu, stále se shání po nějaké opoře. Jsouc velmi rozhýčkáno, je zvyklé nečekat nikdy nesnází... Jeho situace je tak obtížná, protože se takřka nelze uvarovat, abychom s ním nezacházeli nesprávně. Vědí-li ovšem rodiče, jaký význam má taková situace a jaká nebezpečí se v ní skrývají, mají možnost mnohému zabránit. Je to však vždycky obtížné.“ .“ { Adler A. Člověk jaký jest, str.212) [1]

V knize autor pracuje s pojmem „společenský cit“, kterým podtrhuje nenahraditelnost pospolitosti lidského života (socializace).

Výchova jedináčků je mimo jiné také tématem publikací zabývajících se sourozeneckými vztahy. Jednou z nich je kniha Kevina Lemana „Sourozenecké konstelace“. Autor z psychologického hlediska nahlíží na momenty v životě dítěte, které vyplývají z pozice v rodině a ovlivňují jeho další vývoj. V knize najdeme praktické rady, jak s těmito danostmi nakládat. Například jak konkrétně předcházet některým potenciálním problémům vyplývajícím z pozice jedináčka. V ukázce autor doporučuje jedináčkům v dospělosti vyhledávat lidi starší věkové skupiny. Díky zkušenosti z dětství lidem této věkové skupiny lépe rozumí.

„Jedináčci zpravidla vycházejí mnohem lépe s lidmi o hodně staršími nebo mladšími, než jsou sami. Nemůžete ovlivnit věk každého, s nímž pracujete nebo jednáte, ale v některých případech byste si to třeba mohli zařídit. Zkuste to udělat, protože s těmito lidmi si pravděpodobně budete lépe rozumět. Jsou to lidé, kteří vás budou umět povzbudit a nebudou se s vámi hádat.“ (Leman, K. Sourozenecké konstelace, str.70) [6]

V rámci sourozeneckých konstelací zpracovává téma jedináčků ve svých publikacích i Jiřina Prekopová. Při studiu pramenů jsem čerpala z několika autorčiných titulů. Jedním z nich je kniha „Prvorozené dítě“. Citaci z tohoto titulu využívám k závěrečné polemice ve výzkumné části DP. Prekopová tvrdí, že sourozenecké prostředí poskytuje dítěti možnost tréninku způsobů sociálního chování, o nějž je jedináček ochuzen.

„ Naučí se přijímat svou pozici se vším všudy a rozvíjet strategie, jak se samo uhájít.“ (Prekopová, str. 12) [10]

Rovněž internetové stránky publikují články na téma „jedináčci“. Nabízejí čtenáři zpracování tematiky jedináčků na různé úrovni. V mnoha případech se jedná o okrajově zpracované články a zprávy, kde v pozadí figuruje autorův emotivně zabarvený postoj. Na druhé straně zde můžeme vyhledat odborně zpracované články s touto tematikou. Jedním z nich je článek V. Mertina „*máme doma jedináčka*“ www.rodina.cz, <http://www.rodina.cz/clanek957.htm> [e4]

Téma jedináčků bylo zpracováno v rámci některých bakalářských a diplomových prací. Jednou z nich je diplomová práce S. Rambouska „ Problémy výchovy a

celoživotního vzdělávání jedináčků“ (diplomová práce, Marc katalog, DP-10-201-A, UJAK, vedoucí práce J. Koťa). Autor se ve své diplomové práci zaměřil na teoretický popis východisek a vlivů, které na jedináčka působí a dále ho v životě ovlivňují. Při práci vychází z bohaté citace našich i zahraničních autorů. Tato práce mne inspirovala k zaměření pozornosti na praktický výzkum tématu. Mým cílem bylo ověřit touto cestou teoretické poznatky a teze zmíněných autorů.

V rámci diplomové práce s názvem „Vliv sourozeneckých konstelací na mezilidské vztahy“ zpracovala téma jedináčků K. Zetíková na Univerzitě Palackého v Olomouci, Cyrilometodějská teologická fakulta, katedra křesťanské výchovy. Autorka rozebírá pozici jedináčků z několika úhlů pohledu. Jedním z nich je například sourozenecká konstelace rodičů jedináčka, která může jeho pozici v rodině zvýraznit nebo naopak zmírnit případné obtíže.

Bakalářská práce T. Žlabové „Sourozenecké konstelace“ (Masarykova univerzita, Brno) také pojednává o jedináčcích. Toto téma zpracovává z hlediska pozice jedináčka v původní rodině a jeho tendencí, které se následně projevují v partnerství a vlastní rodině.

Autoři publikací se shodují v názoru, že role jedináčka jedince silně celoživotně poznamenává.

3.1.3. Výzkumné otázky

Hypotézy

1. Dětství prožité v roli jedináčka má významný vliv na jedince v období dospělosti, při utváření mezilidských vztahů, životní filozofie a celkovém začlenění do společnosti.
2. Při správném pochopení vztahu mezi rolí jedináčka a formováním osobnosti daného jedince je možné nalézt a účinně aplikovat adekvátní výchovné postupy.

Hlavní výzkumné otázky DP

- Jak dětství prožité v roli jedináčka ovlivnilo život respondentek v dospělosti?
- V jaké oblasti se tyto skutečnosti projeví?

- Jakým způsobem se odrazilo dětství prožité v roli jedináčka v procesu socializace respondenta?

Jedná se o otevřené otázky, které stály na začátku výzkumu.

3.1.4. Výzkumné metody

Výzkum byl prováděn v terénu na úzkém vzorku dospělé populace respondentek, které vyrůstaly v pozici jedináčků. V rámci co největší vypovídající hodnoty (validity) výzkumu byly provedeny hloubkové sondy se zástupci jedné věkové skupiny. Zároveň byl sledován rozdílný úhel pohledu a přístup k rozhovorům u jednotlivých respondentek. Postupně byly osloveny tři ženy ve věku 52 – 60let. Jejich výběr byl prováděn dotazem na známé s ohledem na dostupnost místa jejich bydliště a pracoviště.

Konkrétní využití metody

- hloubkový rozhovor
- srovnávání (komparace)
- prostudování dokumentace, analýza prostředí, v kterém respondentka žije, případně pracuje

Rozhovory byly prováděny v klidném přirozeném prostředí, které bylo vybráno a upřesněno po domluvě s respondentkou. Celková délka jednotlivého rozhovoru byla stanovena na 2x 45-60 minut. Základ hloubkového rozhovoru tvořil důvěrný vztah mezi respondentkou a výzkumníkem. Před uskutečněním rozhovoru byl výzkumník s respondentkami v kontaktu 10 a více let.

Při hodnocení průběhu rozhovorů a zpracování sond autorka DP využila své znalosti prostředí dětského kolektivu a osobní zkušenosti s výchovou jedináčků.

V rámci kvalitního provedení výzkumu byl použit jeden z typů biografického designu, konkrétně **realistická biografie**.

3.1.5. Logická mapa

1. KÓDOVÁNÍ

2. KATEGORIZACE

3. SÍŤOVÁNÍ

4. HESLA

5. TECHNIKA „VYLOŽENÍ KARET“

Sondy, které vzešly z hloubkových rozhovorů, byly dále analyticky zpracovávány. Po přepisu zvukového záznamu rozhovoru do písemné podoby bylo postupováno cestou **otevřeného kódování**, tedy rozčleněním textu podle myšlenkových souvislostí. V případě první sondy byl například písemný 22stránkový text označen 150 kódy. Pro zachování autenticity byly využity in vivo kódy, tedy výrazy, které používali sami respondenti.

Po zrevidování kódů byly vytýčeny tři nosné okruhy - **kategorie**, které se týkaly výchovy a vztahovaly se k hlavnímu tématu DP. Byl zvolen chronologický postup.

Prvním z nich byla výchova respondenta v dětství. Tento okruh se dělil na rodiče a výchovu, kterou praktikovali a na její reflexi respondentem.

Druhý okruh analyzoval výchovu, kterou respondent v dospělosti aplikoval u vlastních dětí.

A třetí okruh se věnoval sebevýchově respondenta.

Následně bylo ve dvou krocích provedeno **síťování**. Nejprve došlo k logickému spojování myšlenkových úseků v rámci jednotlivých kategorií. Druhý krok se týkal přesahu konkrétních kategorií. V průběhu této části práce se zřetelně ukázaly souvislosti mezi jednotlivými kategoriemi. Na základě síťování vystoupily hlavní body - **hesla**, které hrály stěžejní roli v životě respondentek. Závěrečnému zpracování předcházelo převedení jazyka z formy in vivo do odborné terminologie.

Na konci výzkumné části práce pomocí metody „**VYLOŽENÍ KARET**“ byly popsány hlavní momenty života respondentek. Pomocí syntézy a propojení jednotlivých životních etap se začaly rýsovat předpokládané souvislosti mezi výchovou respondentek - jedináček v dětství a životem v dospělosti.

3.2. Sondy

3.2.1. Respondent - Jitka

Pohlaví: žena
 Věk : 54 let
 Vzdělání: vysokoškolské
 Profese: učitelka na střední škole
 Děti : tři synové

3.2.1.1. Kategorie - Hesla

1.Výchova v dětství

Rodiče respondenta	Rodiče
Původní rodina	
Tragická událost	Smrt bratra
Útěk	Útěk
Vzdělání a povolání rodičů	
Rodiče dokončují studia	
Bydlení u babičky, byt 4.kategorie	
Původní rodina maminky – prostředí chudé na podněty	
Tatínek vychovaný babičkou	
Děda ředitel věznice, babička v domácnosti	
Sobecká prababička	
Tatínek – postava kulturního života ve svém rodišti	
Krátké mládí	
Válka – tatínek totálně nasazený	
První projev srdeční vady	Srdeční vada
Opora v široké rodině	
Chalupa na Šumavě	
Strach	Strach
Autoritativní výchova	Autoritativní výchovný styl
Dovolená bez vrstevníků	
Rodiče podporují kamarádství	
Výchova dalších dětí	Výchova dalších dětí – náhradní program
Šroubovák – narozeninový dárek	
Asociál	
Sousedé	
Adopce	
Pavel	
Systém je na vině	
Doučování	

Srdeční vada otce	
Aktivity táty omezeny nemocí	
Proměna otce ve společenství dětí	Proměna otce ve společenství dětí
Rodiče nežijí svůj život	
Smrt otce	
Zhroucení maminky	
Maminka neuměla být sama	
Handicap generace našich rodičů	
Rodiče si pomohli, jak nejlépe uměli	Rodiče si pomohli jak nejlépe uměli
Přenos problému místo řešení	
Chybějící sebereflexe	Chybějící sebereflexe
Nervová labilita	
Závislost	Závislost
Mamka sedí doma na kufrech	
Střídavý systém	
Spousta léků	
V Jiříkově vidění	
Onemocnění maminky	
Všichni pod jednou střechou	
Návrat starého modelu	
Pomoc v rámci rodiny	
Pečovatelský dům – kontroverzní rozhodnutí	Kontroverzní rozhodnutí – ambivalence

Reflexe respondenta:

Vztažené dětské ruce	Vztažené dětské ruce
Zraňování všudypřítomností zemřelého bratra	
Klec	
Láskyplný teror	Láskyplný teror
Odpoutání	Odpoutání
Flétna, kytara, housle	
Atletika	
Besídky, koncerty	
Koníčky – naplnění role vzorného dítěte	Naplnění role vzorného dítěte
Neuskutečněná dramaterapie	
Ne moc šťastné dítě	
Objekt výchovných snah rodičů	
Deficit spontánní hry	Deficit spontánní hry
Pocit vnucování	
Kamarádství s rukama	
Kluci – dobrý kamarádi	
Učitelka od malinka	
Vinetou nebo policajt	
Vypadala jsem starší	
Sebevědomí v dětství	
Přijetí skupinou	

Potřeba někam patřit	Potřeba přijetí
Nervózní dětství	Nervózní dětství
Důsledky tatínkovy lability	
Perfekcionista a puntičkář	
Děni mimo pravidelném program = konflikt	

2. Výchova vlastních dětí

Nový pohled na rodinu	Místo ve vlastní rodině
Vlastní děti x prokletí jedináčkovství	
Osvědčená zásada – nesrovnávat	Nesrovnávat – osvědčená zásada
Hudba – další rozměr života	
Výběr nástrojů	
Vlastní výchovný styl	Vlastní výchovný styl
Pedagogické záležitosti – moje parketa	
Manžel spravuje dům a finance	
Dobrý táta	
Dovolená	
Disciplína je fajn aneb zmrzlina za odměnu	Disciplína a hranice
Bez nervozity a velkého omezování	
Možnost svobodného rozhodnutí	
Základní škola x alternativa	
Waldorfská škola	
Fantazie bez stresu	
Nejstarší syn Michal – výchovný oříšek	
Proměna handicapu v přednost aneb dobrá výchovy růže přináší	Proměna
Sport jako kotva	
Rivalita	
Extrovert x introvert	
Srovnání stejných vzdělávacích oborů na různých typech VŠ	
Ondra odchází z waldorfské školy	
Nastavené zrcadlo	Zrcadlo
Hezký vztahy v rodině	
Kluci fungují dobře	
Akorát s Martinem je to teď těžký	
Podpora od kluků	

3. Sebevýchova

Jedináčkovství jako díra	Pohled na jedináčkovství
Dětství nepotřebuju zažít znovu	
Jedináček to má dnes lehčí?	
Komplexy	Komplexy

Fotky	
Rozporuplný vztah k chalupě	
Přízeň spolužáků	Přízeň, přijetí
Sociálně problematická	
Ctižádostivá organizátorka	
Agitátorské výsledky	
Touha být nejlepší	Být nejlepší
Potřeba přesvědčit druhé o své pravdě	
Svatba	
Vlastní děti – motivace k sebevzdělávání	Sebevzdělání
Literatura – pomocná ruka	
Okruh blízkých lidí jako řešení situace	Přátelé
Žiješ tady a teď	Žiješ tady a teď
Sebevědomí dnes	
Spánek	
Nespavost mne provází celoživotně	Chronická nespavost
Manželova náruč	
Životní opora	
Ambice	
Doma je na mne nakládáno	
Vysoká laťka	Vysoká laťka
Učení samo mne neuspokojuje	
Ocenění dětmi x nedocenění učiteli	Potřeba ocenění
Boj s větrnými mlýny	
Krize, vyhoření	
Požadavky plním na 200%	
Vedení školy	
Touha pocítit, že něco znamenám	Něco znamenat
Školní akce střídá akci	Akce střídá akci
Třídní	
Zaječí úmysly	
Žádný prostor	
Pomluvy	
Zacházení s časem	
Dělat věci pro druhý jako terapie	
Nezapomínat na sebe	

3.2.1.2. Syntéza první sondy - Jitka

1. KATEGORIE – VÝCHOVA V DĚTSTVÍ

A/ Rodiče a jejich výchova

RODIČE

SMRT BRATRA

ZMĚNA BYDLIŠTĚ

ÚTĚK JAKO ŘEŠENÍ

STRACH RODIČŮ

AUTORITATIVNÍ VÝCHOVNÝ STYL

VÝCHOVA DALŠÍCH DĚTÍ JAKO NÁHRADNÍ PROGRAM

PROMĚNA OTCE VE SPOLEČNOSTI DĚTÍ

SRDEČNÍ VADA OTCE

RODIČE SI POMOHLI JAK NEJLÉPE DOVEDLI

CHYBĚJÍCÍ SEBEREFLEXE

ZÁVISLOST MATKY

B/ Reflexe respondenta

VZTAŽENÉ DĚTSKÉ RUCE

LÁSKYPLNÝ TEROR

ODPOUTÁNÍ

NAPLNĚNÍ ROLE VZORNÉHO DÍTĚTE

DEFICIT SPONÁNNÍ HRY

POTŘEBA PŘIJETÍ

NERVÓZNÍ DĚTSTVÍ

RODIČE

Rodiče respondentky vstoupili do manželství poměrně v mladém věku. Postupně se jim podařilo vybudovat dobrou existenci. Po šesti letech se narodil syn. Dalších šest let uplynulo do doby, než se rodičům narodilo druhé dítě, tentokrát dcera,

repondentka našeho rozhovoru. Šťastné okamžiky rodinného života netrvaly dlouho. Když bylo synovi sedm let, vážně onemocněl. Po půl roce neúspěšného léčení zemřel.

SMRT BRATRA

Smrt syna, bratra respondentky, rodiče tragicky zasáhla. Respondentka konstatuje, že rodiče byli smrtí syna zlomeni a celoživotně poznamenáni.

„ Troufám si tvrdit, že se moji rodiče z jeho smrti nikdy nevzpamatovali. Mé dětství tím bylo hodně poznamenáno.“

Rodiče špatně nesli setrvávání v prostředí spjatém se synem, a proto se přestěhovali do rodiště matky. **Změna bydliště** nepřinesla očekávanou úlevu. Bytové podmínky na nové adrese byly mnohem horší, než v původním bydlišti. Rodina se přestěhovala k babičce respondentky do bytu 4.kategorie, bez sociálního zázemí. V místě nového bydliště rodiče těžko hledali pracovní uplatnění. Nakonec přijali oba úřednická místa. Časem se pustili do studií. Večerním studiem si doplnili středoškolské vzdělání. Rodiče doufali v pomoc širší rodiny, která bydlela ve stejném městě a často babičku navštěvovala. S příbuznými trávili také společné víkendy na chalupě na Šumavě.

VÝCHOVA DALŠÍCH DĚTÍ JAKO NÁHRADNÍ PROGRAM

Časem se rodičům podařilo získat nový byt v paneláku. Stěhováním si rodina v otázce bydlení značně polepšila. V sousedství bydlela žena s dcerou ve věku respondentky. Povahová rozdílnost děvčat však byla překážkou vzniku kamarádkého vztahu. Po čase se sousedce narodil syn Pavel. Rodiče respondentky mu nahrazovali nepřítomného otce. Upnuli se k němu a pomáhali sousedce s jeho výchovou. V té době byl otec respondentky již vážně nemocný. Projevila se u něj **srdeční vada**.

V přítomnosti malého chlapce ze sousedství rodiče nabrali novou energii. Těžce nemocný **otec v přítomnosti dětí „ožíval.“** Společnost dalších dětí rodiče vyhledávali jako náhradu za výchovu zemřelého syna.

„Při mé výchově ještě pár dětí vychovali. Pavel byl poslední, ale pamatuju si, že ještě v předškolním věku v naší ulici v tom starém domě, kde jsme bydleli u té babičky, byl kluk z takový velmi špatný rodiny. Máma byla asi z dnešního pohledu prostitutka a on byl pořád sám doma a tímhle způsobem já jsem se skamarádila..... Fakt u nás trávil

spoustu času, jezdil s námi na tu chalupu, koupali jsme se v jedněch neckách. Jirka se jmenoval. Tak to byl můj kamarád v tom předškolním věku. Fakt si myslím, že jim nahrazoval toho Dušana (zemřelého syna).“

Rodiče žili v myšlenkách se zemřelým synem. Celá rodina denně docházela na hřbitov. Doma se v každém pokoji nacházely jeho fotografie. Toto téma tvořilo hlavní náplň jejich života.

AUTORITATIVNÍ VÝCHOVNÝ STYL

Při výchově dcery rodiče uplatňovali autoritativní výchovný styl.

„Táta byl ale takový, že měl snahy o tu autoritativní výchovu třeba při učení, když se se mnou učil, tak to bylo hrozně nepříjemný.“

Zároveň **jednali pod vlivem nepřiměřeného strachu** o dítě. Doma vládla tíživá a nervózní atmosféra.

„To byla věc, kterou jsem hodně cítila, že třeba měli o mě dost strach. Strašně se o mě báli a to se projevovalo tak, že po mě chtěli abych v danou hodinu byla doma. Jo třeba z nějakého kroužku, já jsem chodila do Sokola, když jsem se s někým zapovídala na rohu a přišla jsem domů o půl hodiny pozdě, tak naši byli ale úplně nezdravě vynervovaní, táta na mě řval, vzal na mě i rákosku. Prostě jako dostala jsem vejprask, přestože jsem v tom byla v podstatě nevinně, protože jsem se s někým zapovídala na rohu, což je normálně prostě přirozená věc. Tenhle tlak na mě strašně vyvíjeli. Já jsem to pak jako chápala, že to byl strach.“

CHYBĚJÍCÍ SEBEREFLEXE

Rodiče respondentky jednali jak nejlépe mohli. Respondentka situaci doslova popisuje tak, že „rodiče byli vláčení situacemi“, aniž by reflektovali, co se s nimi děje. Konstatuje, že v té době se museli s tragickou situací vypořádat sami. Nebylo možné využít odbornou pomoc tak, jak ji známe dnes.

„Moje máma nebyla vůbec zvyklá o sobě přemýšlet, něco jako by analyzovat, sebereflektovat vůbec. Ona podle mě vůbec nevěděla co se s ní děje, byla vláčená těma situacemi, do kterých se dostávala a nedokázala se s nima nijak vypořádat. Taky jí chyběla víra v Boha.“

Rodiče jednali na základě osobní výbavy. Byli ovlivněni modely z dětství, výchovou, kterou sami prošli a společensko-politickou situací v níž žili.

„Maminka prostě asi taky jako měla málo podmětů z původní rodiny. Její táta byl kočí a v podstatě alkoholik. Maminka chodila uklízet do domácností, měla sama 7 dětí. Byla to hodná žena, ale jako neměli nic. Neměli ani vlastní bydlení.“

První náznaky sebevýchovy začala maminka provádět pod vlivem impulzů dcery až v pozdním věku.

„Až teprve po revoluci, když jsem se i já začala tomuhle otevírat, tak jsem ji poslala třeba na takovej seniorskej zdravej pobyt do jižních Čech. Cvičení, strava, aktivity různý. Ona odtamtud přijela jako v Jiříkově vidění... "Představ si my jsme byli na výletě, já jsem malovala"...„Ona poprvé po 60-ti letech vzala do ruky pastelku. Ona ani nevěděla, jak si může jinak udělat radost.“

Zároveň se chování matky vyznačovalo jistou labilitou a silnou závislostí na dceři. Těžko nesla samotu.

Dětství respondentky bylo formováno několika faktory: smrtí bratra, změnou prostředí, vážnou nemocí otce. Respondentka nejenže vyrůstala jako jedináček, ale rodinná atmosféra byla silně zatížena tragickou událostí. Rodiče situaci vnitřně nezpracovali. Raději zvolili útěk, jako náhradní řešení. Urnu si symbolicky odvezli s sebou, stejně jako nezpracovaný problém. Ten se ukazoval na několika rovinách. Jednou z nich byl přehnaný strach o dceru, který sama pociťovala jako přítěž.

Také atmosféra v rodině byla poznamenána. Časté návštěvy hřbitova a pietní fotografie vnášely do dětského světa respondentky pocity smutku a odcizení.

Otcova nemoc se projevila brzy po stěhování a jeho zdravotní stav se dále zhoršoval. Po čase se přidala otcova nervozita a hádky rodičů. Rodiče se upnuli k výchově dalších dětí z okolí. Tento náhradní program představoval částečné řešení problému. Vytrhoval rodiče ze smutku. Otec v přítomnosti dětí výrazně ožíval. Hry a dětská energie na něj působily blahodárně. Respondentka situaci přijala s povděkem, neboť pozornost, která byla zaměřena na ni, se zdravě rozdělila a usnadnila ji odchod na studia.

VZTAŽENÉ DĚTSKÉ RUCE

Období ranného dětství respondentky bylo poznamenáno tragickou událostí. V době bratrovy nemoci respondentka prožívala chvíle osamělosti. Rodiče se věnovali

nemocnému bratrovi. Pod tíhou starostí jim nezbyly síly ani čas na druhé dítě. Dceru často opatrovala v té době širší rodina.

„Já jsem v tom vůbec nefigurovala, a až po dlouhé době jsem se od sestřenice dozvěděla, že v době, když můj bratr byl nemocný, tak ona tam jezdila mě hlídat, že jsem často stála v postýlce, vztahovala ruce, ale nikdo na mě neměl čas, neměl zájem, protože vše se točilo kolem nemocného bratra.“

Po smrti syna rodiče těžko hledali vlastní smysl života a upnuli se na jedinou dceru.

„Já jsem byla normální objekt. Já jsem byla objekt, kterej byl opečováván. Rodiče mě chtěli vlastnit. Nebo rodiče si mysleli, že mě vlastní.“

NAPLNĚNÍ ROLE VZORNÉHO DÍTĚTE

Respondentka se snažila plnit očekávání rodičů. Přijala roli vzorného dítěte, které má spoustu koníčků a dosahuje výborných výsledků v mnoha disciplínách. Respondentka si přála odreagovat se a hrát divadlo. Toto její přání se nenaplnilo. Aktivně si vyhledávala nejen koníčky, ale především kamarády.

„Trpěla jsem a když jsme se potom přestěhovali od mé babičky do paneláku do 6. patra. Já jsem se koukala z okna z toho 6. patra a připadala jsem si tam jako v kleci. Pořád jsem vyhlížela nějaké děti.“

Při tom se u ní projevoval na základě nedostatku přirozených kontaktů s vrstevníky **deficit spontánní hry**. Pod vlivem své přirozené touhy po dětském kolektivu usilovala o získání kamarádského vztahu s takovou razancí, která působila destruktivně. Děti cítily její silnou touhu po kamarádství a odtahovaly se. Respondentka sama vzpomíná na chvíle, kdy žárlila na sourozence svých kamarádů. Potřebovala mít kamaráda pouze pro sebe.

„Můžu říct, že jak na základní škole tak na gymnáziu jsem měla jeden zásadní problém, že jsem strašně potrebovala mít přízeň spolužáků a nedokázala jsem si ji získat a oni to asi vycítili. Pořád jsem potrebovala mít nějakou nejlepší kamarádku, ta narozdíl ode mě měla sourozence, a teď si to uvědomuji, jsem na něj i žárlila, protože já jsem ji chtěla mít jenom pro sebe.“

POTŘEBA PŘIJETÍ

Respondentka usilovala o přízeň kamarádů mnoha způsoby. Jedním z nich byla nabídka a organizace her a různých aktivit. V jejím okolí se vyskytovali převážně chlapci. Sama s oblibou hrála klukovské hry - na indiány, na policajty, na zloděje. Hry s panenkami a s kočárky nevyhledávala. Cítila se dobře v dětském kolektivu, ale vždy se jí nepodařilo najít mezi dětmi svou pozici (viz. předcházející citace). Nerozuměla tomu, proč děti často její nabídku her nepřijímají. V dětském kolektivu potřebovala zažít úspěch a především přijetí vrstevníků.

V prvním roce života dítěte se tvoří vazba na nejbližší osoby a na jejím základě důvěra v okolí. Dítě potřebuje ke zdravému vývoji zažít intimní vazbu na blízkého dospělého, matku. Pokud se podaří tuto potřebu naplnit, roste důvěra dítěte ke světu, kterému se postupně otevírá. U respondentky nebyla tato potřeba saturována, což se projevilo v dospělosti. Její odchod na studia byl spíše útekem než **odpoutáním**. Po úmrtí otce byla jistou svou částí k matce nadále pevně poutána. Na druhé straně z domova před atmosférou a nesvobodou utíkala, což se projevovalo v ambivalentním vztahu k matce.

Výchovu v dětství respondentka vnímala jako **láskyplný teror**. Na jedné straně k ní rodiče přistupovali láskyplně, na druhé straně ji jejich strachující a ochranná péče svazovala.

2. KATEGORIE – VÝCHOVA VLASTNÍCH DĚTÍ

MÍSTO VE VLASTNÍ RODINĚ

NESROVNÁVAT – OSVĚDČENÁ METODA

VLASTNÍ VÝCHOVNÝ STYL

DISCIPLÍNA A HRANICE

PROMĚNA

ZRCADLO

MÍSTO VE VLASTNÍ RODINĚ

Své místo ve vlastní rodině musela respondentka hledat. Roli matky neuměla zaujmout přirozeným způsobem. Manžel, který byl v dětství rodiči vychováván

liberálním výchovným stylem, přirozeně tento styl opakoval ve výchově svých potomků. Představoval pro respondentku dobrou alternativu, jak se k výchově vlastních dětí postavit. Nechtěla opakovat vzor svých rodičů, naopak se vůči němu vymezovala. Manžellovým postojem k rodině se inspirovala.

„Snažila jsem se prostě, vychovávat pomocí negativních vzorů. Vlastně jsem věděla, že se nějakých věcí, kterých se dopouštěli moji rodiče, nechci u svých dětí dopustit. Takže jsem se vůči nim vymezovala ve výchově svých vlastních dětí.“

VLASTNÍ VÝCHOVNÝ STYL

Její hlavní zásadou bylo **nesrovnávat**. Ctila individualitu každého ze tří synů, každému chtěla umožnit jít svou vlastní osobitou cestou. Při tom je motivovala a ukazovala bohatou nabídku sportovního a kulturního života. Poskytovala jim možnost svobodného rozhodnutí, kterou sama v dětství postrádala.

Manžel respondentky nastavoval synům zdravé **hranice**. V případě vážného rozhodnutí měl konečné slovo. Chod domácnosti vyžadoval **disciplínu** a respekt ke společným hodnotám.

V rodině fungovalo smysluplné rozdělení rolí. Respondentka měla na starost oblast pedagogiky, kterou vystudovala a celoživotně se jí zabývá. Její rozhodnutí manžel plně akceptoval. V oblasti financí a bydlení měl naopak rozhodující kompetence manžel. Respondentka mu důvěřovala.

Při rozhodování o výběru školy i dalších studií představovala hlavní hledisko možnost tvůrčího rozvoje osobnosti dětí.

„, prostě už jenom to, že je někdo v první a druhé třídě nestresoval, nechtěl žádnéj enormní výkon a že v nich podporovali fantazii, tak to v nich do dneška je. Já si myslím, že Martin se na tu UMPRUM dostal, kvůli tomu, že podstatnou část svého života strávil na waldorfské škole, protože oni všechny tyhle věci podporují.“

Sport a hudbu vnímá respondentka jako kotvu, která člověku pomáhá v různých životních situacích. Tento pohled a osobní zkušenost předává synům.

Výchovné problémy s nejstarším synem řešila respondentka studiem literatury. Na základě toho se sama zorientovala v problematice. Aplikace nových poznatků, trpělivosti, tolerance a především láska rodičů přinesly **pozitivní vývoj**.

„Prostě, že jsme byli vůči němu trpěliví a měli jsme ho rádi, a dávali jsme mu ten jeho prostor byť byl obtížnej, tak se z těch svejch neduhů vykřesal a je z něj teďka bezvadnej kluk. Vlastně to, co byl jeho handycap, přílišná výbušnost a dravost je teď jeho předností.“

Synové vždy našli cestu, jak v případě potřeby nastavit matce **zrcadlo** sebereflexe. S humorem zvládali situace, když pociťovali přílišnou péči matky. Otevřenou komunikací se obě strany domluvili na kompromisu. Respondentka si byla vědoma zátěže vzoru z dětství a výchovnou péči se snažila omezit na zdravé minimum.

Vlastní výchovný styl byl syntézou výchovných stylů otce a matky. Své syny vychovávala demokratickým způsobem. Výchova měla řád a hranice. Důležitou součástí výchovy tvořily umělecké a sportovní aktivity. Každý ze synů hraje na jiný hudební nástroj. Každý si našel svůj relaxační sport. Pubertou i adolescencí prošli bez vážnějších výkyvů. Všichni studují či vystudovali vysokou školu. V těžké rodinné situaci se dokázali semknout kolem matky a účinně pomáhat (otec v 54 letech těžce onemocněl a po roce zemřel).

3. KATEGORIE – SEBEVÝCHOVA

POHLED NA JEDINÁČKOVSTVÍ

KOMPLEXY

POTŘEBA PŘIJETÍ

SNAHA BÝT NEJLEPŠÍ

VZPOURA V PUBERTĚ

SEBEVZDĚLÁNÍ

PŘÁTELE

ŽIVOT V SOUČASNÉM OKAMŽIKU

CHRONICKÁ NESPAVOST

VYSOKÁ LAŤKA

NĚCO ZNAMENAT

POTŘEBA OCENĚNÍ

AKCE STŘÍDÁ AKCI

POTŘEBA PŘIJETÍ

Respondentka si v ranné dospělosti začala uvědomovat, že její stále ztroskotávající snaha o přijetí kolektivem pramení z její osobnosti. Urputná snaha o prosazení se v kolektivu jeho členy spíše odrazovala. Pravděpodobně se tu projevoval deficit z dětství, kdy se respondentka pohybovala mezi dospělými a nebyla zvyklá přijímat názory vrstevníků.

„Víc času jsem trávila s těma dospělejma. Na tý chatě byli pořád jenom starší a takže já jsem preferovala komunikaci s o něco málo staršími 3-5 let nebo s vrstevníky.“

Často narážela na odmítnutí svých dobře míněných názorů, které považovala za správné.

„Taky jsem si vždycky myslela, že je musím přesvědčit o svý pravdě a když je přesvědčím, že mě za to budou mít rádi. Což je teda úplně totální blbost.“

V důsledku toho trpěla respondentka **komplexy** nedostatečnosti. Podobné pocity měla i vůči rodičům. Podvědomě soutěžila o jejich přízeň se svým zemřelým bratrem. Nasadila si proto **vyšokou životní laťku**. Nechtěla být průměrná, ale snažila se vyniknout. Tímto jednáním se uzavíral kruh. Její **snaha být nejlepší** vedla k dalšímu odmítání vrstevníky. Rodiče tuto snahu přijímali jako samozřejmost.

„No a myslím, že jsem byla docela šprtka. Já jsem pořád chtěla bejt nejlepší. Vůbec nevím proč a myslím si, že to pořád ve mě je. To, že si jako člověk musí zasloužit tu existenci. Jinej důvod jsem nenašla, proč to ve mě je. Takovejhle pud, kterej je zlobnej, kterej ti k ničemu dobrýmu není, protože neděláš tu věc pro ní samou, ne pro ten výsledek.“

Respondentka dodnes potřebuje cítit, že je přijímána a doceňována.

*„Ať mi přidají 5 000, ale ať mi daj jakoby pocítit, že si toho cení a že pro tu školu **něco znamenám** a že fakt už nebudu muset držet dozory na chodbě a že budu moct se věnovat pedagogický práci v podobě nějaký funkce.“*

Tím pádem v jejím životě **akce střídá akci**. Respondentka je hnána touhou po vyniknutí a ocenění do neustálého aktivního konání, které přináší velké vypětí. **Chronická nespavost** je přirozeným důsledkem celé situace.

„Ale v práci si myslím, že si nakládám hodně, ale to dělám proto, že mě to učení samo o sobě jako takový neuspokojuje. Proto chci dělat ještě něco dalšího, abych se z toho sama nezbláznila. Takže i pro ty děti je lepší, když se děje ještě něco dalšího. Je to dobrý pro tu motivaci a zároveň jako... někdy si říkám jestli to stojí za to, protože toho mám moc a nikdo to ani pořádně neocení. Nemám ani jednu přestávku, protože pořád něco zařizuju, ale stejně mi to nedá, protože když něco zase přijde, tak to zase uchopím a ..“

VZPOURA V PUBERTĚ

V dospívání si respondentka začala uvědomovat prázdnotu rodinného života. Stálé obracení se do minulosti chtěla ukončit. Začala sama naplňovat například vánoční svátky rituály. Minulost se snažila uzavřít odstraněním bratrových fotografií z bytu.

Stále se však u ní projevovala soutěživost a orientace na výkon. Život měla vyplněný soutěžemi v recitačních, hudebních a sportovních akcích. Nedokázala se však plně soustředit na hloubku samotného prožitku.

„No myslím si, že to souvisí s těma ránama, který člověk v tom dětství dostal, protože to souvisí s tím, jak všechno člověk dělá pro ten výkon a ne pro věc samotnou. Že to neděláš pro druhý, ale jenom pro sebe. Pořád tam ten tlak je a já si nemyslím, že to je spojený s tím jedináčkovstvím, ale s tím, co člověka provází. S tím úmrtím bratra. Já jsem v té době byla na druhý koleji. ..Pamatuji si, jak jsem v pubertě udělala vzpouru a normálně jsem všechny ty fotky na stěnách s tím bratrem vyházela. Třeba v pokoji v obýváku, všude. V ložnici je měli naši furt. Takový oltářičky. Kdyby jako bylo jedno místo, ale on byl všude, všude přítomnej.“

Změna přišla až v dospělosti v okamžiku sňatku. Manžel respondentky pocházel z liberálně založené rodiny, dokázal si užívat okamžiky odpočinku a rodinné pospolitosti. V tomto modelu se respondentka cítila velmi dobře. Dům se postupně zaplňoval zvířaty a dětmi. To bylo pro respondentku zcela nové, protože byla jako dítě jedináček a v původní rodině zvířata v panelákovém bytě chovat nemohla.

Druhým momentem, který podpořil změnu respondentčina náhledu na výchovu a sebevýchovu bylo setkání s waldorfskou pedagogikou. Prostřední a nejmladší syn navštěvovali waldorfskou mateřskou a základní školu. Způsob výuky, měsíční slavnosti a rituály související s ročními obdobími saturovaly respondentce nenaplněné potřeby z dětství.

ŽIVOT V SOUČASNÉM OKAMŽIKU

Na základě sebereflexe se respondentka snaží o vnitřní práci. Formou sebevzdělávání, různých seminářů, školení a literatury si rozšiřuje obzory.

Pěstuje a aktivně udržuje **přátelské vztahy**. Kontakty s přáteli vnímá jako plnohodnotnou náhradu sourozeneckých vztahů. Podařilo se jí vytvořit několik hlubokých přátelství, o která se může v případě potřeby opřít.

I přes všechny peripetie, kterými prošla, se respondentka umí radovat ze života. Výsledkem vlastního životního příběhu je její filozofie přítomného okamžiku. Snaží se kreativně uchopit aktuální nabídku života.

Shrnutí

Respondentčino dětství poznamenala tragická událost v rodině – smrt dítěte. V té době sama potřebovala lásku a pozornost rodičů, té se však vlivem bratrovy nemoci nedostávalo. Později po smrti syna se rodiče upnuli na jedinou dceru, respondentku. Neměli žádný vlastní životní program. V průběhu dětství pociťovala jejich velmi ochranářskou, ale současně autoritativní výchovu. Stále bojovala o přízeň rodičů, kteří žili ve vzpomínkách na zemřelého syna. Jeho fotografie se nacházely po celém bytě. Tato situace vedla respondentku ke snaze získat pozornost, prosadit se a proto se snažila být nejlepší. Podávala vysoké výkony v mnoha oblastech (školní, sportovní, hudební..). Pociťovala silnou potřebu přijetí svým okolím. Deficit z dětství se projevil také v oblasti komunikace. Výchova mezi dospělými a nedostatek kontaktů s dětmi přinesla nesnáze v komunikaci s vrstevníky.

Zásadní změnu přineslo nové prostředí při založení vlastní rodiny a seznámení s waldorfskou pedagogikou. Převzetím uvedených výchovných modelů a sebevýchovou respondentka dospěla k filozofii aktivního přijímání života v současném okamžiku.

3.2.2. Respondent - Pavla

Pohlaví: žena

Věk: 60 let

Povolání: OSVČ, aktuálně v předčasném důchodu

Rodinný stav: vdaná

Děti: dcera 40 let, syn 36 let

3.2.2.1. Kategorie - hesla

1. Výchova v dětství

A/ Rodiče a jejich vliv

Rodiče dětí nechtěli	Nechtěné dítě
<i>Táta pocházel ze statku</i>	Když, tak alespoň kluk
<i>Venoušku, jdi dát</i>	
<i>Student medicíny – zavřenej</i>	
<i>Dávka hořkosti a nenávisti</i>	Dávka hořkosti
<i>Cesta dolů</i>	
<i>Stěhování</i>	Stěhování
<i>Máma – porodní bába</i>	
<i>Benátky, Horní Slavkov, Jáchymov</i>	
<i>Jáchymov</i>	
<i>Táta onemocněl</i>	Nemoc
<i>Táta skončil jako dělník u olova</i>	
<i>Táta zapšknul</i>	
<i>Cípek kapesníku</i>	Táta zapšknul a nemluvil
<i>Týdny nemluvil</i>	
<i>Dědictví</i>	
<i>Hádanice</i>	
<i>Prázdniny u tety</i>	

Starší sestřenice a bratranec	
Děvucha	
Brigády	
Bodrá teta	
Sestřenice Jana- introvert	
Přestali se stýkat	
Tichá domácnost	
Lev salónu	Lev salónu
Bratranec hrál hokej za národní mužstvo	
Za hranicema jinej svět	
Rodinný zlato	
Ideál až do kuropění	Ideál až do kuropění
Meruňkový kompot	
Je to jedovatý	
Vztahy	
Teta	
7 let	
Poslední zážitek s tátou	Poslední zážitek s tátou
Každá úplně jinde	
Strejda	
Dawnův syndrom	
Druhý bratranec	
Díky tátovi jsme postavili	Díky tátovi jsme postavili
Táta zemřel	

B/ Reflexe respondenta

<i>Pavel</i>	Pavel
<i>Nevníkala jsem to</i>	Nevníkala jsem to
<i>Metoda vnitřního dítěte</i>	
<i>Králíček – jedinej kamarád</i>	
<i>Jesle, školka</i>	
<i>Pořád sama</i>	Pořád sama
<i>Ústav s celotýdenním provozem</i>	
<i>1. třída</i>	
<i>Cikánka</i>	Cikánka
<i>Naprostá samostatnost</i>	Naprostá samostatnost
<i>Dostala jsem přes držku</i>	
<i>Pomíjivé kamarádství</i>	
<i>Nemám pojem kamaráda</i>	Nemám pojem kamaráda
<i>Pro dítě naprosto přirozený prostředí</i>	
<i>Nepamatuji si na pochování</i>	Nepamatuji se na pochování
<i>Pletení</i>	
<i>Ujelo jí oko</i>	Ujelo jí oko
<i>Materiálně jsem netrpěla nikdy</i>	
<i>Třídní klaun, moderátor</i>	Klaun a moderátor
<i>Autoritativní výchovný styl</i>	
<i>Hodně přísný vedení mě naučilo lhát</i>	Lhaní jako řešení
<i>Nedělní čaje</i>	
<i>Pár facek</i>	
<i>Sukně</i>	
<i>V pět hodin doma</i>	
<i>Zájezd do NDR</i>	

<i>Ruda</i>	
<i>Pražský jaro – táta pookřál</i>	<i>Pražský jaro – táta pookřál</i>
<i>Debaty s tátou</i>	
<i>Ludvík Svoboda</i>	
<i>Hnal mne sviňským krokem</i>	
<i>Element, který překáží</i>	
<i>Nepotkávali jsme se</i>	<i>Nepotkávali jsme se</i>
<i>Nedokázala jsem se ptát</i>	<i>Nedokázala jsem se prát</i>
<i>Na gymnáziu</i>	
<i>Občanská nauka – průšvih</i>	
<i>Černé oči jděte spát..</i>	<i>Černé oči jděte spát</i>
<i>Rodiče se snažili</i>	<i>Rodiče se snažili</i>
<i>Strašně jsem si přála sourozence</i>	
<i>Osamělost</i>	
<i>Pátý kolo u vozu</i>	<i>Pátý kolo u vozu</i>
<i>Třídní šašek, kytara</i>	

2. Výchova vlastních dětí

<i>Dcera v jeslích, konec kojení</i>	<i>Dcera v jeslích</i>
<i>Ruda na vojně</i>	
<i>Bytovka, školka</i>	
<i>Agronomka, maminka, studentka</i>	<i>Agronomka, maminka, studentka</i>
<i>Rodičovský výchovný vzor se na mě podepsal</i>	
<i>Pořád v práci</i>	<i>Výchovný vzor z dětství</i>
<i>Čím dál víc práce na svých bedrech</i>	
<i>Babička</i>	
<i>Pohádky, písničky</i>	

<i>Šití na děti</i>	<i>Šití na děti</i>
<i>Rozhodnutí</i>	<i>Rozhodnutí</i>
<i>První dovolená</i>	
<i>Škodovkou na Brenner</i>	
<i>Na pláži mezi komárama</i>	
<i>Marta pomáhala ve firmě</i>	<i>Marta ve firmě</i>
<i>Marta potratila</i>	
<i>Přestat vychovávat</i>	<i>Přestat vychovávat</i>
<i>Sesypal se mi svět</i>	
<i>Věci, které člověk nedělá vědomě</i>	<i>Věci, které člověk nedělá vědomě</i>
<i>Marta odešla</i>	<i>Marta i Pavel odešli</i>

3. Sebevýchova

<i>Hnojárna – VŠ</i>	
<i>Láska k matematice</i>	
<i>Herbáře</i>	<i>Herbáře</i>
<i>Málem mne přejela tramvaj</i>	
<i>Ruda se vrátil</i>	
<i>Svatba</i>	
<i>Individuální studijní plán</i>	<i>Individuální studijní plán</i>
<i>První pracoviště - ústav botaniky</i>	
<i>Postavíme si</i>	
<i>Fronta na kachlíčky</i>	
<i>Čerstvě jsme bydleli</i>	
<i>Změna po revoluci</i>	<i>Porevoluční změna, OF</i>
<i>Pitomý lejstra do šuplíku</i>	
<i>Beze smyslu</i>	<i>Beze smyslu</i>

<i>Naháněl mě předseda družstva</i>	
<i>Výpověď</i>	
<i>Občanské fórum</i>	
<i>První nezaměstnaná na okrese</i>	
<i>Inzerát</i>	
<i>Ruční práce</i>	Ruční práce
<i>Vyhráli jsme konkurz</i>	
<i>Velkej risk</i>	Risk
<i>Jdeme do toho - role materiálu a šijeme</i>	
<i>Jinej materiál</i>	
<i>Stejskalo se mi po provozu</i>	
<i>Ruda výrobu kočíruje sám</i>	
<i>Agronomka si pronajímá postřikovače</i>	Agronomka opět nastupuje
<i>Garáž – sklad pesticidů</i>	
<i>Rady a služby restituentům</i>	
<i>Málo kdo tomu tenkrát rozuměl</i>	
<i>Společně stěhujeme provozy</i>	
<i>Prodejna</i>	
<i>Sklad</i>	
<i>Zase všechno stojí na naší práci</i>	Všechno stojí na naší práci
<i>Haly – najednou to šlo</i>	
<i>Báječně se to rozjelo</i>	
<i>Od kuropění do půlnoci</i>	
<i>Duchovní literatura</i>	Duchovní literatura
<i>Kousíček osrdečníku</i>	
<i>Druhá narkóza</i>	
<i>Bylo mi mizerně</i>	Bylo mi mizerně, mlha

Záchranka	
Všechno v mlze	
Znovu jsem nahodila	Znovu jsem nahodila
Cenová válka	
Likvidace	
Hledala jsem, hledala	
Odpuštění	
Pochopení	
Konečné rozhodnutí – zůstanu doma	
Michal	
Nekontrolovala jsem	Důvěra
Michal má deprese - odchází	
Dluhy s.r.o.	
Bankrot	Likvidace, bankrot
Motali jsme se v kruhu	
Školka	Školka
Srdce na dlani, dostane ránu	Srdce na dlani
Tunel	
Pochopit, odpustit	
Antroposofie	Antroposofie
Pedagogika musí mít ducha	
Mluvení bez porozumění	
Absolutní vyloučení	Absolutní vyloučení
Duchovní lynč	
Tři stupně	Tři stupně
Dominance	
Sebevědomí.	Sebevědomí, ambice

Ambice	
Souvislosti	
Meditace	Meditace, moudrost
Přátelé	
Moudrost	

3.2.2.2. Syntéza druhé sondy - Pavla

HLAVNÍ HESLA:

1. KATEGORIE – VÝCHOVA V DĚTSTVÍ

A/ Rodiče a jejich výchova

NECHTĚNÉ DÍTĚ

PREFERENCE MUŽSKÉHO POHLAVÍ

ZAHOŘKLOST

OPAKOVANÁ ZMĚNA MÍSTA BYDLIŠTĚ

NEMOC

OTCOVA LABILITA

BEZOBSAŽNÁ KOMUNIKACE

ROZLOUČENÍ S OTCEM

POMOC NA STAVBĚ

B/ Reflexe respondenta

CHLAPECKÉ JMÉNO – PAVEL

BEZ REFLEXE

OSAMĚNÍ

SPOLUŽAČKA ROMSKÉHO PŮVODU

NAPROSTÁ SAMOSTATNOST

POJEM KAMARÁDA ABSENTUJE

NEDOSTATEK FYZICKÉHO KONTAKTU

NEPŘIMĚŘENÁ KRITIKA

MODERÁTOR

KOMUNIKACE A LEŽ JAKO VÝCHODISKO

PRAŽSKÉ JARO

UZAVŘENOST VŮČI OTCI

JEDNA PÍSNÍČKA

HLEDÁNÍ POZITIVNÍCH MOMENTŮ VÝCHOVY

POCIT NADBYTEČNOSTI

NECHTĚNÉ DÍTĚ

Respondentka popisuje výchozí situaci svých rodičů, v které se nacházeli v době před jejím narozením. Otce charakterizuje jako opečovávané dítě, které nebylo připraveno na životní těžkosti. První velká překážka – vyloučení z vysokoškolských studií, jej zlomila natolik, že ztratil veškerou motivaci k vlastnímu seberozvoji.

Nedůvěra v nastupující politický režim ho hluboce zasáhla. Propadl hlubokému pesimismu, který se odrazil v celkovém pojetí jeho života. **Zahořkl** a pod vlivem tohoto postoje odmítal narození potomků. Nechtěl, aby vyrůstali za stávajících společenských podmínek.

Po otěhotnění maminky otec **doufal v narození syna** jako přijatelné varianty. Když se narodila dcera, byl zklamán. Toto rozčarování kompenzoval **chlapeckým oslovením – Pavle**. Následně, po upozornění okolí, oslovení změnil na bezobsažný tvar „mladá“, u kterého navždy zůstal. Respondentka nikdy v životě nebyla otcem oslovena vlastním jménem.

K matce se respondentka vyjadřovala sporadicky. Pracovala celý život jako porodní asistentka ve zdravotnictví. Ve výchovném procesu stála v pozadí. Při výchově dcery hrála roli vykonavatele. Tento výchovný proces postrádal tvořivé prvky bezprostředního vztahu a hlubšího zájmu. Matka byla typem člověka submisivní povahy. Jako nejmladší ze tří dcer volila zažitou cestu následování druhých, silnějších. Rozhodné slovo v rodině měl otec, matka se podřídila jeho vedení. V rodině i ve výchově dcery hrála celkově pasivní roli, otec byl dominantní.

Rodiče praktikovali autoritativní výchovný styl. Otec se stal hlavní postavou v životě respondentky. Jako dominantní postava zastínil působení matky, které se odehrávalo převážně v praktické rovině. Jak respondentka sama konstatuje, nikdy netrpěla v materiální rovině (hladem, nedostatkem ošacení...). Výchovný deficit se projevoval na duševní úrovni.

OPAKOVANÁ ZMĚNA MÍSTA BYDLIŠTĚ

Významným bodem v životě respondentky byly neustálé změny bydliště. Otec často střídal zaměstnání, neboť jeho povaha se odrážela také v pracovní oblasti. Neshody se spolupracovníky, s vedením a celková nespokojenost ho vnitřně nutily ke změnám. Neuměl situaci zpracovat ani se jí přizpůsobit. Únik pro něj představoval jediné řešení.

Neustálé stěhování nedovolovalo respondentce zapustit hlubší kořeny. Důsledky tohoto stavu se projevily v několika rovinách. V sociální rovině tato situace přinášela povrchní setkávání s vrstevníky bez možnosti navázání hlubšího přátelství. S vrstevníky se více méně rychle mýjela. Toužila po společnosti dětí, ale v té době v ní neuměla najít své místo.

Krátký příběh se spolužačkou romského původu Ašenou situaci výstižně dokresluje. Respondenta vzpomíná, s jakou oblibou docházela do romské rodiny spolužačky, která byla velmi početná s mnoha dětmi. Jasně si i po mnoha letech vybavuje zážitek s bratrem spolužačky, kdy se oba sourozenci domluvili a v rámci dětských sporů ji fyzicky napadli. Po úderu do tváře respondentky oba utekli. Respondenta popisuje, jak si do poslední chvíle naivně myslela, že k tomuto činu nedojde. Ukazuje se tu nezkušenost a naivita plynoucí z nedostatku kontaktů a zkušeností s vrstevníky ze stejných či různých etnik.

V této situaci bylo pro respondentu nereálné uchopit pojem „kamarád“. Děti, které postupně v životě potkávala, byli spolužáci, s kterými pobyla a po určité době se opakovaně rozcházela.

K reflexi situace dozrávala postupně s vlastním vývojem. Kolem desátého roku, když navštěvovala čtvrtou třídu, začala se zájmem pozorovat spolužáky a jejich vzájemné vztahy. Uvědomovala si, že některé děti se znají již delší čas, stýkají se intenzivně a mají mnoho společných zážitků. Opravdové kamarádství měla respondentka možnost pouze pozorovat, nikoliv osobně zažít.

OTCOVA LABILITA

Atmosféra domova kolísala. Převažovala pochmurná nálada, protože otec doma často několik týdnů nepromluvil. Byl náruživým čtenářem. Seděl u stolu a četl. Ostatní členy rodiny ignoroval. Matka i dcera tuto situaci těžko nesly. Respondentka vzpomíná na otcův zvláštní zvyk. Při čtení si tradičně umotal kapesník do ruličky a jejím cípem si přejížděl kolem úst. Jako by mu toto hlazení připomínalo období dětství, do kterého by se rád navrátil.

Navenek byl otec velice společenský. Rád se bavil. Ve společnosti se choval jako „lev salónu“. Miloval hovory o světě a životě za železnou oponou. S bratrancem, který jako hokejový reprezentant vyjížděl pravidelně do zahraničí, vedl dlouhé debaty, které respondentce připadaly povrchní a **bezobsažné**. Po návratu do rodiny upadl

zpět do letargie. Změnu nálad způsobovaly i maličkosti, vedoucí k roztržce s fatálními následky pro rodinné vztahy.

Otcova rozkolísanost a labilita ničila nejen rodinné vztahy, ale i jeho samotného. Propadal se do stále větší izolace, která vyústila v **nemoc**. Zemřel v poměrně mladém věku (57 let).

Respondentka plně vnímala situaci, ale dokázala se s ní vyrovnat. Neměla možnost srovnání, neboť byla svým způsobem izolovaná. Vzhledem k tomu, že byla ochuzena o kamarádské vztahy, nenavštěvovala se s ostatními dětmi nepoznala jiný model. K rozklíčování dospěla až mnohem později. Žila v domněnání, že je to přirozená situace, kterou prožívají i ostatní děti.

ROZLOUČENÍ S OTCEM

V době nemoci otec pomáhal již provdané dceři se **stavbou rodinného domu**. Toto vstřícné gesto dcera vyhodnotila jako pozitivní změnu ve vztahu. O to větší zklamání prožívala v posledních dnech otcova života. V této době již byla jeho tělesná schránka silně poznamenána nemocí. Otec ležel upoután na nemocničním lůžku a respondentka za ním pravidelně docházela. Komunikace, tak jako celý předcházející život, vážla. Návštěvy se odehrávaly v tichosti. Respondentka sdílela s otcem jeho situaci, pobyla u něj a po té odcházela. Při poslední návštěvě otec spal. Po probuzení spatřil dceru společně s manželkou a tetou jak nad ním stojí. Proběhl oční kontakt a poté otec dceru vyhodil se slovy: „Co čumíš, koukej vypadnout!“

Respondentka bez rozloučení se slzami v očích odešla. Pak už se neviděli.

Ukázalo se, že otec byl schopen, tak jako to praktikoval celý život, zajistit dceru pouze na materiální úrovni. Ostatní její potřeby ignoroval. Nebyl schopen projevu lásky na vyšší úrovni. Viz. stupně potřeb člověka podle Maslowa

Tato událost respondentku hluboce zasáhla. Dlouho ji měla uloženou ve svém vědomí. Zpracovat se ji však podařilo až později formou práce s vnitřním dítětem.

OSAMĚNÍ

Téma osamění ve vzpomínkách respondenty na období dětství opakovaně zaznívá. Rodiče poměrně často odcházeli večer do společnosti nebo za zábavou a dceru ponechali doma samotnou. Protože si přáli, aby brzo usnula, zazpívala ji matka písničku „Černé oči jděte spát“. Spánek však většinou po odchodu rodičů

nepřicházel. Prožívala naprostou samotu. Velmi toužila po sourozenci, ale tato touha zůstala nenaplněná.

Její sociální vztahy byly na všech rovinách značně omezené. Nedostatek dětských vztahů suploval domácí mazlíček. Respondentka vzpomíná na malého králíčka, ke kterému se jako tříletá upnula.

Samota v domácím prostředí, absence dětského kolektivu a nemožnost navazovat vztahy s kamarády vyústily dokonce v přání pobývat v ústavu s celotýdenním provozem. Tuto variantu však rodiče odmítli.

Popsaná situace vedla respondentu k samostatnosti v mnoha oblastech. Například od začátku školní docházky docházela do školy i ze školy zcela samostatně. Nosila klíče od domova, do kterého se sama vracela.

NEDOSTATEK FYZICKÉHO KONTAKTU

Také na rovině tělesného kontaktu nebyla respondentka saturována. Nepamatuje si na pochování od rodičů. Jako členové rodiny se nepotkávali na mnoha rovinách.

V jejích vzpomínkách převažuje otažítost a také kritika ze strany rodičů. Respondentka je velmi zručná a již v dětství projevila zájem o ruční práce. Těšilo ji pletení, háčkování i šití. Jako mladší šolačka upletla sama malý kousek vzorku a běžela ho radostně ukázat matce. V té době oba rodiče odpočívali a prohlédli si společně dětské dílo. Otec vzápětí kritizoval jeho nedokonalost. Ukazoval, v kterých místech uteklo oko atd. **Nadměrná kritika** dceru jistě nepotěšila. Jak se ale později ukázalo, nevzala jí chuť ani motivaci v ruční práci pokračovat, což se v jejím dalším životě zhodnotilo.

KOMUNIKACE A LEŽ JAKO VÝCHODISKO

Respondentka vzpomíná na periody, v kterých otec doma nekomunikoval, jako na období tiché domácnosti. Výjimku přinesl rok 1968, který otci dal novou naději. V tomto období začal být otec aktivní, otevřel se, informoval dceru o událostech **Pražského jara**. Zval ji na různá setkání, předčítal články z novin a začal dceři vyprávět. Respondentka vzpomíná na svou reakci. Byla natolik zaskočena novým otcovým postojem, že nebyla schopna verbálně reagovat. **Uzavřenost vůči otci** ji provázela až do dospělosti.

V období dospívání se situace pro respondentu stávala čím dál tíživější. Autoritativní výchovný styl ji svazoval. Pod vlivem těchto zkušeností přistoupila na variantu lhaní. Netrpěla ani výčitkami svědomí, neboť lež vnímala jako schůdné řešení. Byla to její reakce na krajně autoritativní výchovu a diktátorské sklony rodičů. Například nedělní odpolední zábava – čaje trvaly do 18 hodin. Rodiče však vyžadovali návrat nejpozději v 17 hodin. Dcera si schovala společenské oblečení u kamarádky. V neděli doma při odchodu řekla, že jde na procházku s kamarádkou. Místo toho šla na čaje. Rodiče obešla a vyhnula se nepříjemným dohadům. Lhaní se tak postupně stalo součástí její běžné komunikace s rodiči.

Stav omezené komunikace s rodiči si respondenta kompenzovala ve společnosti spolužáků. Na druhém stupni a střední škole přijala roli třídního baviče. Hrála na kytaru, **moderovala** školní besídky a pořádala další akce. Tato role ji je dosud blízká.

2. KATEGORIE – VÝCHOVA VLASTNÍCH DĚTÍ

OPAKOVÁNÍ VÝCHOVNÉHO STYLU

NĚKOLIK ROLÍ SOUČASNĚ

ZÁLIBA V RUČNÍCH PRÁCÍCH

ODHODLÁNÍ KE ZMĚNĚ

DCERA SPOLUPRACUJÍCÍ VE FIRMĚ

SNAHA PŘESTAT VYCHOVÁVAT

NEVĚDOMÉ KONÁNÍ

DĚTI OPUSTILY DOMOV

OPAKOVÁNÍ VÝCHOVNÉHO STYLU

Při výchově vlastních dětí respondenta zčásti opakovala výchovný vzor, kterým sama v dětství prošla. Automaticky reprodukovala zažitý výchovný model.

V době, kdy byly děti malé, hrála **několik rolí současně**. Snažila se zastat roli agronomky, studentky a maminky. Dcera nastoupila ve třech měsících do jeslí. Matka přes den pracovala jako agronomka a po večerech studovala. Po čtyřech letech se narodil syn. Dostal jméno Pavel. Když děti trochu odrostly, pustili se s manželem svépomocí do stavby rodinného domu.

Rodiče saturovali děti po materiální stránce dobře. Na ostatní dětské potřeby zbývalo málo času. Celoroční boj s časem vygradoval v období prázdnin. Matka jako agronomka byla v době sklizně velmi pracovně vytížená. Zemědělská sezóna na polích vrcholila. Respondenta uvádí, že se domů navracela pozdě. Děti ukládal většinou otec. Situace se pravidelně každoročně opakovala.

Když bylo dceři Martě deset let, stěžovala si, že ostatní rodiče jezdí s dětmi na dovolenou a oni nic. Po zamyšlení nad situací dala respondentka dceři v duchu za pravdu. Tento okamžik **nastartoval proces změny**. Původní nefunkční model byl nahrazen novým. Po výpovědi v bývalém družstvu matka změnila pracovní místo. Novou pracovní pozici volila s ohledem na potřeby dětí. Preferovala možnost trávit s dětmi více času.

Respondenta si nadále vnitřně nesla obraz výchovného stylu z dětství a snažila se o jeho přetvoření. Po jeho modifikaci se dostala do opačného extrému. Změna ve smyslu „starám se a vychovávám“, se stala pro dospívající a později dospělé děti neakceptovatelná.

Po studiích dcera nastoupila do rodinné firmy, kde několik let s rodiči pracovala. Později založila vlastní rodinu. Narodily se jí dvě děti. V té době společně dokončili rekonstrukci hospodářské usedlosti, kde obě rodiny bydlely.

Po čase dcera respondentu upozornila na její snahu všechny vychovávat. A to ji samotnou (dospělou dceru) i její děti (tedy vnoučata).

„Ale v tom květnu v roce 2007 za mnou Marta přišla s takovým tím, jestli nemám pocit, že dělám matku jejím dětem, že si připadá jako starší sestra svých dětí. Že by byla ráda, kdybych je přestala vychovávat. A to bylo takový první, kdy se mi tak docela sesypal svět. Protože já jsem si do té doby myslela, že pro ně dělám to nejlepší co můžu. Najednou se mi to jako by vrátilo, že oni to tak vůbec nechtějí.“

Svou reakcí dcera respondentce jasně reflektovala neadekvátnost jejích výchovných postupů, které pro ni byly nepřijatelné. Respondentka, která do té doby nic netušila, byla zaskočena. Veškeré své dosavadní konání dělala s nejlepší vůlí a předpokládala, že co dává, je to nejlepší i pro druhé. Nyní uviděla své **nevědomé konání** v jasném světle.

3.KATEGORIE – SEBEVÝCHOVA

STUDIA NA VŠ

INDIVIDUÁLNÍ STUDIJNÍ PLÁN

POREVOLUČNÍ ZMĚNY

PRÁCE BEZE SMYSLU

KONKURZ

OCHOTA RISKOVAT

ROLE AGRONOMKY

VYSOKÉ PRACOVNÍ NASAZENÍ

DUCHOVNÍ LITERATURA

OPERACE SRDCE

NÁVRAT DO PRACOVNÍHO PROCESU

DŮVĚRA ŽIVOTU I LIDEM

LIKVIDACE, BANKROT

ZALOŽENÍ MATEŘSKÉ ŠKOLY

OTEVŘENOST ZPŮSOBUJE ZRAŇOVÁNÍ

ANTROPOSOFIE

TŘI KROKY JAKO VÝCHODISKO Z KRIZE

SEBEVĚDOMÍ, AMBICE

MEDITACE PŘINÁŠÍ MOUDROST

POREVOLUČNÍ ZMĚNY

Respondentka na sebe kladla v dospělosti vysoké nároky. Její značné ambice byly zpočátku zaměřeny převážně na profesionální práci. Již při vysokoškolských studiích díky své houževnatosti zastala několik rolí současně. Dokázala se odpoutat od původní rodiny a stát se po všech stránkách soběstačnou. Díky **individuálnímu studijnímu plánu** skloubila studia s rolí matky. Současně si dokázala zajistit i ekonomickou nezávislost. V té době již pracovala jako **agronomka**. Po dokončení studií se s manželem rozhodli postavit si svépomocí rodinný dům.

Výraznou změnu v jejím životě přinesl rok 1989. Po sametové revoluci její aktivity nabraly nový směr. Jako hlavní agronomka byla deponována na místo vedoucí úseku ochrany rostlin. Stávající **práce se začala jevit beze smyslu**. Zpracovávání

dokumentů „do šuplíku“ respondentku nenaplňovalo. Kancelář se stala jejím hlavním pracovištěm, zatímco dosud byla zvyklá pracovat v terénu. Nespokojenost vyvrcholila odchodem a založením vlastní firmy. Propojení profesionality a odvahy přineslo výborné výsledky. Při založení další rodinné firmy se uplatnila její zručnost a **zkušenost v ruční práci**. Respondenta sama navrhla a ušila model pracovního obleku, s kterým vyhráli **konkurs** pořádaný velkou nadnárodní společností. Ten se stal základem pro založení další firmy.

Z životopisu vyplývá, že respondentka ani v rané dospělosti nenavazovala příliš vztahy se svými vrstevníky (individuální studijní plán). V zaměstnání zastávala vždy roli nadřízené. A po revoluci se stala vlastníkem firmy.

V jejím životě chybějí vztahy na horizontální úrovni (kamarádi, spolužáci, kolegové). Jistá izolovanost z dětství stále přetrvává. Na druhé straně ji tato skutečnost vedla k schopnosti riskovat a pouštět se do nových projektů. Částečně tak kopírovala svého otce, který však své ambice kvůli komunistickému režimu nemohl uskutečnit.

OPERACE SRDCE

Vysoké pracovní nasazení a problémy v rodině způsobily zdravotní komplikace. Respondentce byla diagnostikována srdeční vada a musela podstoupit operaci srdce. Popsané události vedly respondentku k zamyšlení a k postupné proměně. Své dosavadní konání, které se odehrávalo převážně v materiální oblasti, vyhodnotila jako nedostatečné a sebedestruktivní.

Na základě studia **duchovní literatury** si rozšiřovala obzory v dalších oblastech života. Zároveň byla okolnostmi nucena **naposledy se vrátit do pracovního procesu** a oficiálně uzavřít firmu, která pod vedením blízkého příbuzného (zetě) zbankrotovala.

Své aktivity respondentka přenesla do pedagogické oblasti. Vystudovala seminář pro učitele a založila mateřskou školu s prvky waldorfské pedagogiky. Práci v mateřské škole pojala jako usilování o smysluplné konání, které se snažila přenést i na další personál. Toto úsilí se však brzy obrátilo proti ní. Někteří ze zaměstnanců MŠ měli pocit manipulace, nesvobody. Projevila se různost názorů.

V dané situaci se zřejmě projevil deficit v oblasti sociální inteligence způsobený nedostatečnou socializací v dětství a v rané dospělosti. Respondenta, která do

projektu investovala mnoho energie i prostředků, byla zklamána. Její silné sebevědomí a ambice se staly překážkou společného projektu. Nedokázala navázat rovnocenné partnerské vztahy. Stále vystupovala v roli autority.

TŘI KROKY JAKO VÝCHODISKO Z KRIZE

Intenzivní duševně-duchovní prací došlo k vnitřnímu přerodu respondentky. Při studiu duchovní literatury se seznámila s antroposofií. Tato filozofie, která se vztahuje k člověku a jeho vývoji, jí pomáhala rozklíčovat životní neúspěchy, zpracovat a pochopit je.

Jako východisko z krize se jí ukázala ji cesta „**poznání, odpuštění, milování**“. Konečně našla způsob řešení těžkých životních situací, které ji provázely. Kořeny problémů již nehledala vně, ve svém okolí. Usilovnou sebevýchovou došla k poznání, že klíč k řešení problémů leží uvnitř jí samotné. Podařilo se jí vyřešit otázku, před kterou její otec unikal. Častá stěhování v dětství ve skutečnosti představovala náhradní řešení a především útěk před problémem.

Meditace, kterou se snaží respondentka nyní pravidelně praktikovat, jí přináší **moudrost** a zrání. Tak posiluje svou **důvěru** v sebe sama i své okolí.

Shrnutí

Na základě shrnutí hlavních bodů z života respondenty vidíme spojitost mezi dětstvím prožitým v roli jedináčka a pozdějšími životními peripetemi. V dětství čelila mnoha problémům – osamělosti jedináčka, autoritativní povaze otce, přehnané kritičnosti ze strany rodičů, téměř nulové komunikaci v rodině.

Popsanou situaci v dětství vnímala jako danou normu. Vědomého uchopení jejích nedostatků a sebereflexe byla schopna až při výchově vlastních dětí. Přesto díky metodě „tří kroků“ (pochopení, odpuštění, milování) dokázala životní a výchovný styl svých rodičů pochopit. Při jeho následném zpracování došla k závěru, že rodiče „dělali co mohli“. Prohlédla hlubší souvislosti vyplývající z pozice rodičů a z výchovy, kterou sami v dětství prošli. V jejich chování se snažila nalézt kladné momenty.

V dospělosti respondentka převzala otcovy vzorce chování. Jeho dominanci ve svém životě nevědomě napodobovala. Přinášelo ji to na jedné straně pracovní úspěchy, ale v sociálním kontaktu problémy a nepochopení. Nadále přetrvávala její osamělost. Nedokázala komunikovat se svými vrstevníky na adekvátní partnerské úrovni.

Omezené sociální kontakty v dětství nedovolily plné rozvinutí sociální inteligence. Tato skutečnost přinášela problémy i v dospělosti – bolestný odchod dětí z rodiny, konflikty na pracovišti, odstoupení z projektu MŠ, které považovala za prohru. S problémem navazování kvalitních vztahů se respondentka potýká dodnes. Postrádá opravdové přátele, těžko navazuje fungující sociální vztahy.

Na druhé straně dokázala postupně nalézt a pevně uchopit svůj vlastní životní model. Zatímco otcův životní směr nabral sestupnou tendenci, respondentka se dokázala postavit k životní realitě tvůrčím způsobem a osobně růst. Dnes je v předčasném důchodu a stará se o malé hospodářství. Věnuje se charitativním projektům.

Její životním mottem je pracovat na sobě a především pro druhé.

3.2.3. Respondent – Jana

Pohlaví: žena

Věk: 52 let

Povolání: pokladní ve vězeňském nápravném zařízení

Rodinný stav : rozvedená

Děti : adoptovaná dcera

3.2.3.1. Kategorie - hesla

Výchova v dětství

A/ Rodiče a jejich výchova

<i>Rodiče</i>	
<i>Babička – generál</i>	Babička generál
<i>Společná kuchyň</i>	
<i>Linka</i>	Linka – velký úspěch
<i>Původní rodina mamky</i>	
<i>Zahrada</i>	
<i>Maruš nemůže</i>	
<i>Velení</i>	
<i>V kravíně</i>	Situace na pracovišti
<i>Taťka brzy omarodil</i>	
<i>Starší rodiče</i>	
<i>Dlouhá známost</i>	
<i>Nevzali se</i>	
<i>Dovolená pod stany</i>	Dovolená pod stany
<i>Doposledka jsme nevěděli jestli pojedeme</i>	
<i>Zájezdy od JZD</i>	
<i>Zastali jsme práce</i>	Zastali jsem práce
<i>Ukončené těhotenství</i>	
<i>Doktor rozhodl</i>	

B/ Reflexe respondenta

<i>Svatý pro všechny</i>	Svatý pro všechny
<i>Bratránci</i>	
<i>Pomáhala jsem</i>	
<i>Ovlivnění parodičema</i>	
<i>Danuška</i>	
<i>Děda pohodovej</i>	Děda pohodovej
<i>Nechodila jsem do školky</i>	
<i>Výchovný styl</i>	

<i>Nikam jsem nemohla</i>	Nikam jsem nemohla
<i>Nelákalo mne to</i>	Pesimismus
<i>Žádný výchovný problém</i>	
<i>Internát</i>	Internát
<i>Na Mlejнку</i>	
<i>Kamarádi na kopečku</i>	
<i>Půjdu, až mi kamarádi řeknou</i>	Potřebné impulzy
<i>Sranda</i>	
<i>Dopisy, pohledy</i>	
<i>Hračky</i>	
<i>Kočárky – Péráky</i>	
<i>Zuzka</i>	
<i>Otravovala jsem, chtěla jsem sourozence</i>	Touha po sourozenci
<i>Zájmy, pěveckej soubor</i>	
<i>Klubíčko</i>	Zamlklé klubíčko
<i>Problémy s literaturou</i>	Mamka mi pomohla
<i>Zamlklá.</i>	
<i>Musím se učit, abych měla lepší známky</i>	
<i>Střední škola, rodinná tradice</i>	Rodinná tradice
<i>Oblíbený předměty</i>	
<i>Matiku jsem nemohla, čeština dobrý</i>	
<i>Doučování z němčiny, větu dohromady bych už nedala</i>	
<i>Chmel, brigády</i>	
<i>Ekzém</i>	Ekzém

2/ Výchova vlastních dětí

<i>Nemohli jsme mít děti</i>	
<i>Adopce</i>	Adopce
<i>Původní představa o rodině</i>	
<i>Rozdělit se a myslet na druhý</i>	Rozdělit se
<i>Není jedináček jako jedináček</i>	Není jedináček jako jedináček
<i>Pohádali se</i>	
<i>Výchovný styl</i>	Výchovný styl
<i>Sestřenice</i>	
<i>Dovolený</i>	
<i>Tábory</i>	
<i>Problémy ve škole si vyřešte mezi sebou</i>	
<i>Strach ze šikany</i>	Šikana
<i>Verča vyrůstala mezi klukama</i>	
<i>Výchovné sklony</i>	
<i>Hodně hraček, nepořádek</i>	Nepořádek
<i>Pohodář</i>	Pohodář
<i>Honza</i>	
<i>Společná domluva na výchově</i>	Domluva o výchově
<i>Eliška</i>	Eliška
<i>Verča hodně okoukala od táty</i>	

<i>Stejná rovina</i>	Stejná rovina
<i>Touha po vlastním potomkovi</i>	
<i>Druhá adopce – malá šance</i>	
<i>Cestování</i>	

3/ Sebevýchova

<i>Osamostatnění</i>	Pozvolné osamostatnění
<i>Dovolená s CKM</i>	
<i>Výkup</i>	Výkup
<i>Pokladní ve věznici</i>	
<i>Velkej barák</i>	Velkej barák
<i>Exmanžel</i>	
<i>V 25 jsem se vdávala</i>	
<i>Co si chtěl, to máš</i>	
<i>Krutý začátky, emoce</i>	Krutý začátky, emoce
<i>Sebevědomí, ambice.</i>	Sebevědomí
<i>Submisivita</i>	Submisivita
<i>Mamka odchod Jirky špatně nese</i>	
<i>Vztah s Verčou</i>	
<i>Přátelé</i>	Přátelé
<i>Rybaření</i>	
<i>Nechci se vrátit</i>	Nechci se vrátit
<i>Tradice</i>	Tradice

3.2.3.2. Syntéza třetí sondy - Jana

1. KATEGORIE – VÝCHOVA V DĚTSTVÍ

A/ Rodiče a jejich výchova

DOMINANTNÍ BABIČKA

SNAHA PROSADIT SE

ROZHODNUTÍ O REKREACI

PRACOVITOST

B/ Reflexe respondenta

DIREKTIVUM X HARMONIE

PESIMISMUS

POTŘEBA IMPULZŮ

DOMOV MLÁDEŽE

SOUROZENEC

ZAMLKLOST

PODPORA OD MAMINKY

DOMINANTNÍ BABIČKA

Dětství respondentky výrazně ovlivnila babička. Celá široká rodina žila v té době ve velkém statku na venkově, v tradičním vícegeneračním modelu. Rodiče otce na statku hospodařili a syn s mladou rodinou hospodářství přebíral. Přicházející generace střídala generaci odcházející. Předání nemovitostí proběhlo hladce, ale faktické vedení zůstalo nadále v rukou babičky. Protože byla velmi dominantním typem, žádný z členů rodiny proti tomu neprotestoval, ani nekladl otevřeně odpor. Babička měla hlavní slovo, které všichni respektovali.

S popsanou situací se každý člen domácnosti vyrovnal po svém. Děda, jak uvádí respondentka „*byl pohodář*“. Postupně dozrál k nekonfliktnímu způsobu komunikace (viz. příhoda „*kabát*“). Babičku vyslechl, ale dokázal ji obejít a věci si udělat podle své představy. Do přímého konfliktu s ní nevstupoval. Byl veselé povahy a respondentka na něj vzpomíná s radostí. Jako dítě nenavštěvovala žádné předškolní zařízení. Babička s dědou ji v té době opatrovali.

Prosadit se proti babiččině názoru bylo téměř nemožné. Všichni včetně syna, otce respondentky, museli poslouchat. Sama vzpomíná, jak se mnohdy otec postavil na stranu babičky, když došlo k neshodě mezi ní a jeho manželkou. Tato nezdravá situace se následně odrážela v disharmonické rodinné atmosféře. Otec respondentky často podléhal špatné náladě a rozladěnosti.

Mladá rodina si musela svá práva a samostatnost postupně doslova vybojovat. Maminka si přála oddělit kuchyně nebo alespoň pořídit si vlastní „linku“. Toto přání, jak respondenta uvádí, babička zavrhlá: *„My jsme měli společnou kuchyň s nima a mamka vždycky chtěla jako svoji kuchyň. No a babička prostě přes moji mrtvolu..“* Úsilí a vytrvalost přinesly nakonec dobrý výsledek. Za podpory širší rodiny se rodičům podařilo částečně kuchyně oddělit pořízením vlastní kuchyňské linky.

Také o **rekreaci** mladé rodiny rozhodovala babička.,, *Co tam budete dělat, tady je takový práce. . a tak jako my doposledka nevěděli jestli pojedeme. Prostě tam opravdu to hlavní slovo měla ta babička“.*

Až později, v době její nemoci, babička své chování postupně měnila. Ocenila podporu a pomoc nejbližších. Ostatní členové domácnosti převzali chod statku i opatrování babičky do svých rukou. **Pracovitost** je jednou z dobrých vlastností této rodiny.

Protože respondentka nenavštěvovala mateřskou školu ani družinu, trávila s prarodiči v předškolním i školním období většinu času. Prarodiče ji velmi ovlivnili, a to především babička svou dominancí. **Prosadit** v této konstelaci **svůj názor bylo velkým úspěchem**. Respondentka se v dětství naučila zaujímat podřízenou pozici. Tento model chování přirozeně uplatňovala ve svém pozdějším životě. Provází ji i dospělostí, v níž je submisivita jejím charakteristickým povahovým rysem. Na druhou stranu získala od rodičů, především od matky, vzor altruistického chování.

POTŘEBA IMPULZŮ

V domácnosti respondentky rozhodovali o podstatných záležitostech prarodiče. **Direktivní babička** držela v rukou moc. Naproti tomu dědeček svou klidnou **harmonickou povahou** situaci vyvažoval. Rodiče se podřídili a situaci smířeně přijímali. Jejich vnitřní nespokojenost byla přirozeným důsledkem popsané konstelace. Pramenila z ní otcova častá rozladěnost a **zamlklost**.

Společnost kamarádů respondentka aktivně nevyhledávala. I v této oblasti se projevovala zdrženlivost až určitý druh **pesimismu**. „... *ale zase jsem byla taková, že třeba když jste si hráli a neřekli jste mi, tak já bych tam nešla ani. To vždycky moje mamka musela říct: Hele byla tady Zuzka, máš jít jo. Pak jsem tam jako šla, ale prostě...sama bych tam asi nešla. Já nevím proč.*“

Při výběru střední školy byla respondentka ovlivněna názorem široké rodiny. Pod jejím vlivem se rozhodla pro střední zemědělskou školu, která zapadala do rodinné tradice. Tuto školu do té doby absolvovalo několik blízkých příbuzných a předků respondentky. Jejím skutečným přáním bylo vystudovat střední zdravotní školu.

Vybraná zemědělská škola se nachází ve větší vzdálenosti od místa bydliště. Proto v době středoškolských studií byla respondentka ubytována v domově mládeže.

ZAMKLKLOST

Letargická povaha respondentky se projevovala v průběhu celé školní docházky. V kolektivu vrstevníků pro svou zamlklost a ostýchavost dostala přezdívku „*KLUBÍČKO*“.

Vzpomíná, jak se často bála ústního zkoušení. V oblasti komunikace pociťovala deficit. Těžko se vyjadřovala a měla malou slovní zásobu. Tato skutečnost se jasně ukázala v průběhu středoškolského studia. Především v hodinách českého jazyka přinášela respondentce problémy. Ústní zkoušení se pro ni stalo stresovou situací. Své myšlenky nedovedla adekvátně vyjádřit. Z tíživé situace jí pomohla matka, která jí nabídla pomoc. Formou vzájemných rozhovorů, cílených diskusí a také četbou literatury se respondentce podařilo deficit postupně odstranit. Vlastní snaha a **podpora od maminky** byly účinné.

Respondentka v dětství citlivě vnímala povahové rozdíly mezi jednotlivými členy širší rodiny. Babička svým direktivním řízením ostatní příslušníky domácnosti zastínila. V atmosféře silně autoritativní výchovy až diktátu se vnučka uchýlila do pozice poslušnosti, rezignace. Kopírovala přístup rodičů, který byl pro ni vzorem. Naučila se situaci přijímat a podřídit se jí. Upadla do částečné apatie, která se projevovala i v dalších oblastech života. Ovlivnila například navazování sociálních kontaktů. K přirozenému zapojení do dětské hry **potřebovala impulzy** od kamarádů. Respondentka by se sama pravděpodobně ke hře nebo jiné společné aktivitě neodhodlala.

Od dětství se v její povaze zřetelně ukazují introvertní povahové rysy. Předpokládám, že tyto rysy jsou z části dědičné, ale především získané v průběhu dětství v důsledku výchovy a celkové situace v rodině.

Prvním mezníkem, který přinesl částečné osamostatnění, bylo odloučení od rodiny při pobytu v **domově mládeže**. Respondentka zde měla možnost svobodného rozhodování. Sama si v tomto prostředí našla kamarády, s kterými navázala dodnes přetrvávající hlubší vztahy.

2. KATEGORIE – VÝCHOVA VLASTNÍCH DĚTÍ

ADOPCE VERONIKY

UMĚNÍ ROZDĚLIT SE

JEDINÁČEK

DEMOKRATICKÝ VÝCHOVNÝ STYL

ŠIKANA

TVŮRČÍ PROSTŘEDÍ - NEPOŘÁDEK

SPOKOJENOST DCERY

DOMLUVA O VÝCHOVĚ

ELIŠKA

SPRAVEDLIVÁ DĚLBA POZORNOSTI

ADOPCE VERONIKY

Po založení vlastní rodiny respondentka opakovala stejný model bydlení jako její rodiče. V té době již babička s dědečkem nežili. Rodiče respondentky se přestěhovali do části statku, kterou do té doby obývali prarodiče. Uvolněné prostory si respondentka s manželem zrekonstruovali.

Po šesti letech bezdětného manželství adoptovali mladí manželé dceru v novorozeneckém věku. Rodiče i prarodiče prožívali chvíle štěstí. Ve třech měsících se u ní objevil atopický ekzém. Rodiče podporováni prarodiči vynaložili velké úsilí při léčbě a stabilizaci nemoci.

V předškolním věku se dcera zajímala o veškeré činnosti, které se na statku odehrávaly. Přirozeně napodobovala práci dospělých. Pomáhala otci a naučila se mnoho praktických činností.

Rodiče při výchově uplatňovali **demokratický výchovný styl**. Věnovali dceři přiměřenou pozornost. Matka si byla vědoma nebezpečí, které s sebou přináší výchova **jedináčka**.

Vedli ji k samostatnosti a čestnému jednání. Podporovali u ní tvůrčí činnosti (taneční, výtvarný obor) a schopnost spolupráce. Vlastním příkladem ji učili myslet na druhé, **rozdělit se**.

Snažili se o zprostředkování dětského kolektivu, což byl v malé vsi na venkově nelehký úkol. V té době si dcera hrála většinou s chlapci, kteří bydleli v okolí, neboť zde nežila děvčata ve stejném věku. Hra s kamarády jí vyhovovala. Společné hry rozvíjela tvůrčím způsobem. Typicky dívčí hry (např. s panenkami) nevyhledávala. Preferovala spíše výtvarné a sportovní činnosti. V rámci individuální hry měla dcera v oblibě velké množství hraček. Postupně si je rozložila ve svém pokoji po zemi a zaujatě rozvíjela vlastní hru. Problém nastával v okamžiku úklidu. Matka vyžadovala sklizení hraček po hře, či jejich redukci v průběhu hry. Po zdůraznění se dcera snažila reagovat, vyhovět matčinu požadavku a hračky zčásti uklidit. V průběhu další spontánní hry však hračky opět vytáhla a používala. V tomto přirozeně **tvůrčím prostředí byla dcera spokojená**.

Když byly dceři tři roky, podali rodiče žádost o adopci dalšího dítěte. Sociální systém v době žádosti fungoval pomalu a rodičům bylo řečeno, že je na další adopci dost času. Nabídnuta jim byla alternativa – adopce postiženého dítěte. Respondentka s manželem zvolili první možnost. Veronika vyrůstala nadále jako jedináček. K druhé adopci však již nedošlo.

Manželství respondentky se po šestnácti letech rozpadlo. Manžel odešel a založil si novou rodinu s vlastním potomkem. Adoptivní dceři se narodila nevlastní sestra **Eliška**.

Respondentka žije nadále s dcerou na venkově v rodném statku. Rozvodové a po rozvodové období bylo pro respondentku i její dceru velmi náročné. Respondentka se začala o dceru více obávat. Projevili se u ní ochranářské sklony. Měla strach ze školní šikany, neboť dcera je malého věku.

„Hlavně jsem vždycky měla strach, že je malá, aby jí jako nešikanoval někdo. Vždycky když jsem viděla nějaký modřiny, nebo něco, tak vždycky jsem říkala Veru, prosím tě, to ne. Ale oni jako s tou Míšou kamarádili a byli třída jako šest holek a

samí kluci na základce. Takže jsem měla strach, aby jim ty kluci něco jako neudělali. A oni si to vždycky vyřešili samy s nima. Prostě si tak nějak myslím, že prostě tak nějak v pohodě jo.“

Otevřeným rozhovorem se matce časem podařilo své obavy redukovat.

DOMLUVA O VÝCHOVĚ

Po rozvodu **se rodiče domluvili na dalším způsobu výchovy** ve prospěch dítěte. V současné době, po zvládnutí počátečních emocí, se výchova dcery vcelku daří. **Otec svou pozornost spravedlivě dělí** mezi obě své dcery, tedy adoptivní i vlastní. Pravidelně se vzájemně stýkají. I přes velký věkový rozdíl jsou nevlastní sestry spolu šťastné. V době prázdnin přijíždí mladší dcera za sestrou na statek, kde spolu užívají dny volna. Starší dcera mladší sestru s láskou opatruje. Respondentka s odstupem a životním nadhledem situaci s povděkem kvituje. Váží si hezkého vztahu, který mezi sestrami vznikl. Oceňuje, že v dospělosti nebude dcera na životní starosti sama.

Veronika je plnoletá. Složila řidičské zkoušky a ráda řídí auto, které jí matka půjčuje. V tomto roce odmaturovala na střední škole oděvního designu a hledá pracovní uplatnění. Její zálibou je fotografování. Ráda fotografuje při různých příležitostech, například na svatbách, firemních akcích atd. V tomto oboru si získala uznání nejen od přátel, ale dostala ocenění také od odborné veřejnosti. Vyhrála několik fotosoutěží a publikuje v časopisech. Zaměřila se na tematiku jedinečného okamžiku, který umí na svých snímcích s citem podchytit.

Dcera vyspěla do věku, kdy má možnost matce porozumět. Potřebuje nadále jistotu domova a empatického vedení. Její počáteční rozhodnutí pokračovat ve studiu na vysoké škole vyznělo naprázdno. Na konci středoškolských studií změnila názor. Nepodala přihlášku k přijímacímu řízení. Nyní hledá pracovní uplatnění.

V tomto bodě se projevila potřeba impulzů a mírného tlaku, který by dceru ukotvil u původního rozhodnutí. Oba rodiče sami dosáhli středoškolského vzdělání. Vyšší stupeň vzdělání pro ně není životně důležitý. Dceru v rozhodujícím období nepodpořili a neposkytli jí rozhodující motivaci. Rovněž celková situace (např. finanční) v rodině není k dalšímu studiu dcery příznivě nakloněna.

Na výchově, kterou respondentka aplikovala, můžeme sledovat několik podstatných vlivů. Jedním z nich je vliv autoritativní babičky a rodičů, kteří babičku respektovali.

Svým přístupem zřejmě naučili dceru upozadit sebe ve prospěch druhých. V roli matky respondentka tento přístup přejala a uplatnila ve výchově adoptivní dcery. Tento model chování posléze zčásti přejala i adoptivní dcera. Příkladem nesobeckého jednání se stal její vztah k nevlastní sestře, který respondentka podporuje.

Dalším kladným vlivem je smířlivé řešení rodinné krize a dohoda mezi rodiči týkající se výchovy dcery.

3. KATEGORIE – SEBEVÝCHOVA

OSAMOSTATNĚNÍ

PRACOVNÍ POZICE RESPONDENTKY

SPECIFIKA BYDLENÍ

POROZVODOVÉ EMOCE

SEBEVĚDOMÍ

SUBMISIVITA

PŘÁTELÉ

ODMÍTNUTÝ NÁVRAT

TRADICE

OSAMOSTATNĚNÍ

K prvnímu částečnému osamostatnění respondentky došlo při odchodu na střední školu. V době studií bydlela přes týden v domově mládeže a domů se vracela na víkendy.

Respondentka měla poprvé v životě možnost být sama za sebe. Do té doby podléhala vlivu dominantní babičky a rodičů. Proud rodinné tradice, který ji z velké části nesl, vystřídala volnost a nabídka svobodného konání. Tradice nesoucí jistoty byla vystřídána svobodou vyžadující odpovědnost. Respondenta dostala příležitost k autentickému jednání.

Ve svobodné pozici navazovala respondentka snáze kamarádské vztahy. Jejich kvalitu dokládá skutečnost, že přetrvávají dodnes. Respondentka nebyla typem člověka s velkým množstvím přátel. V okruhu známých vyhledávala trvalé hlubší přátelství s jedním člověkem. Takové přátelství se vyznačovalo stálostí a pevností.

Její kamarádka z doby studií pocházela z velké rodiny, kam respondenta ráda jezdila. Vzpomíná na příhody, které společně zažívaly, na humor a radostnou atmosféru, která v kamarádčině rodině panovala. Toto prostředí na ní terapeuticky působilo a ráda se navracela. Každoročně zde trávila část prázdnin.

Ke studiu přistupovala s odpovědností. V případě potřeby si individuálně doplnila potřebné znalosti (viz. doučování z němčiny, z českého jazyka). Preferovala předměty humanitního zaměření. Účetnictví pro ni bylo nepříjemnou záležitostí, kterou musela sama mechanicky nadřilovat. Technické předměty nevyhledávala. Dávala přednost praktickým předmětům. Ráda vzpomíná na brigády a praxe, které studenti v době studií povinně absolvovali.

Po maturitě respondentka nastoupila jako úřednice v zemědělském výkupu v okresním městě. Každý den dojížděla 20km. Pracovní místo jí zajistila matka. Ve stejné době na toto pracoviště nastoupila spolužačka ze střední školy. Společné začátky daly podnět k přátelství, které přerostlo pracovní hranice. Respondentka vzpomíná na tuzemské i zahraniční rekreace, které spolu zažily. Časem se uvolnila stejná **pracovní pozice** v pobočce zemědělského výkupu, která se nachází v menším městě nedaleko bydliště respondentky. Respondenta využila této příležitosti a přešla na bližší pracoviště. Po mateřské dovolené nastoupila do nového oboru. V zrekonstruovaných prostorách po odchodu vojsk vzniklo přímo v rámci rodné vesnice vězeňské zařízení. Respondenta zde jako úřednice dodnes pracuje. Je spokojená. Vyhovuje ji jistota zaměstnání i poloha pracoviště.

SPECIFIKA BYDLENÍ

Celý život respondentka prožívá na stejném místě. Po sňatku i po rozvodu zůstala na rodném statku. Specifika bydlení jí nyní přináší starosti. Tradiční zemědělská usedlost nabízí vícegenerační model bydlení. Rozlehlé budovy, obytné i hospodářské, jsou náročné na údržbu. Mnoho technických a manuálně náročných prací potřebuje mužskou sílu. V současné době žije na statku respondenta sama s adoptivní dcerou a se stárnoucí matkou. Situace je po všech stranách náročná. Vytváří tlak na psychiku respondentky i její matky. Dcera žije s představou, že zůstane na statku i se svojí budoucí rodinou a bude **pokračovat v rodinné tradici**. Odrazuje matku od případného prodeje nemovitosti.

Po rozvodu zůstala respondentka na všechny starosti sama. Byla postavena do nové situace. Snažila se nepodlehnout okolnostem a vše zastat. Musela se naučit mnoho nových věcí. Navíc byla pod tlakem matky, která odchod zetě těžko prožívala. Respondentka tak čelila více tlakům současně.

„...takže jako abych jí ukázala, že to neumím nebo nevím, tak se to člověk radši naučil sám, abych jí ukázala, že to musím udělat.“

Popsané okolnosti vedly respondentku k intenzivní sebevýchově. Tuto výzvu přijala. **Porozvodové emoce** ztrácely časem na intenzitě. Bylo třeba řešit mnoho materiálních starostí a změn. Jednotlivé úkoly respondentka postupně zvládla. Při tom sama vnitřně posilovala a rostla.

SEBEVĚDOMÍ

Respondentka reflektuje vnitřní proměnu, kterou v poslední době prošla. Přesto její sebevědomí není vysoké. *„... asi moc sebevědomí nemám, no jako já se docela podceňuju“.*

Svazují ji popsané starosti s nemovitostí. Nedovolí jí investovat svou energii jiným směrem. Důkazem situace jsou její téměř nulové ambice. Nezúčastněným pohledem je uvězněná v okruhu svého strachu a myšlenek, které se točí kolem bydlení na statku. Respondentka se intenzivně obává budoucnosti a hledá řešení.

Její **submisivní založení** je atakováno okolnostmi, které jsou pro něj krajně nepříznivé. Situace naopak respondentku nutí spoléhat samu na sebe. Nemá možnost se opřít o druhého člověka. Důsledky „jedináčkovství“ na ni tvrdě doléhají.

Na druhou stranu respondentka v těchto životních podmínkách jako osobnost posiluje. Neutíká k náhradním řešením. Naopak vlastními silami situaci řeší, jak nejlépe dovede.

„Asi trošku jsem se změnila. Člověka to trochu okřeše, že musí mít hroší kůži a nebýt skleníková kytička, ale že to od něj žádá sílu a...“.

Tímto postojem vytváří autentický vzor pro svou dceru.

V minulosti respondentka jednala pod vlivem vzoru odpozorovaném v dětství a submisivně podléhala názorům a požadavkům okolí. Nyní můžeme v této oblasti zachytit důležitý posun.

„Přizpůsobím se. Jako že Jirka co teda řek, většinou to bylo po jeho. I když teď si už jako taky trochu umím stát za svým.“

Vztah s dcerou, který ji naplňuje, je jedním ze záchytných bodů respondentčina života. Pravidelně si najdou čas na společnou rekreaci. Rády cestují a poznávají historické památky a nové destinace. Letos si spolu dopřály lázeňský pobyt.

Dcera vrací matce hodnoty, které investovala do její výchovy.

Při zpětném pohledu respondentka shrnuje životní zkušenosti. Bilancuje a při pohledu do budoucnosti zčásti podléhá pesimismu.

„Okénko vpřed? No, nevím no. Už si někdy říkám, jako abych už byla v důchodu, ale ono jako co nás pak čeká? Asi bych se nijak nechtěla vrátit. Co bych asi jako...Vždycky si říkám, že kdybych šla jako na rodinu znova, ale že bych nechtěla tak velkej barák. Stačí nížkej, prostě jenom okolo nějakou tu zahrádku.“

3.2.3.3. Shrnutí

V životě respondentky hrála hlavní roli babička. Svou dominancí ovlivnila její dětství a následně modely chování, které respondentka používala v dospělosti. Zdá se, že situace byla vystupňována pozicí respondentky v rodině a její rolí jedináčka.

Pro ostatní členy širší rodiny bylo téměř nemožné prosadit se proti babiččinu dominantnímu způsobu jednání. Tato situace vedla respondentku k uzavřenosti. K projevům aktivity a navazování sociálních kontaktů potřebovala impulzy okolí. Jednala rozvážně až bojácně. Působila vážným dojmem, což bylo pravděpodobně důsledkem atmosféry a prostředí, v kterém vyrůstala.

Jako jedináček většinu času trávil ve společnosti dospělých lidí, tedy rodičů a prarodičů. Pro nedostatek praktických zkušeností nebylo navazování kamarádských vztahů pro ni snadné. Rozuměla spíše dospělým lidem než vrstevníkům. Nejistota v této oblasti přispívala k částečné izolaci respondentky. Ta byla umocněna obavami rodičů o jediné dítě. V době dospívání se rodiče snažili o zvýšenou kontrolu dcery. Omezovali a redukovali její společenské aktivity (např. taneční zábavy atd.)

V oblasti socializace se jí dařilo více později při středoškolských studiích. Pobyt v domově mládeže, brigády a společné prázdniny s kamarády jí umožnily intenzivní trénink v sociálních vztazích. Tímto způsobem se jí podařilo odstranit deficit z dětství.

Jak sama konstatuje, radovala se z bohatých kontaktů v početné rodině kamarádky. Ocenila tamní pohodu, humor a celkovou atmosféru.

„Ale to jo, to já zase třeba na střední škole jsem se kamarádila, tam byla ze třech sourozenců Jana, bydlí v Tismici to je u Kutný Hory. Já jsem tam hrozně ráda jezdila, protože měla dva bráchy a tam bylo prostě veselo. Mně se tam vždycky hrozně líbilo. Tam byli ještě jejich kamarádi, se to tam sešlo, byla prostě sranda. Tam jsem hrozně ráda jezdila za ní...“

Zdá se, že role jedináčka respondentky mohla částečně negativně ovlivnit také její verbální komunikaci. Deficit vlastních zkušeností a přirozeného intenzivního tréninku ve společnosti vrstevníků se plnou měrou projevil při studiích na střední škole. Respondentka měla malou slovní zásobu, těžko tvořila věty, své myšlenky vyjadřovala s obtížemi. S pomocí matky, četbou literatury a především vlastní pílí se jí podařilo doplnit slovník a zlepšit vyjadřování.

Po založení vlastní rodiny, která zůstala bezdětná, se manželé rozhodli pro adopci dcery. Jejich způsobu výchovy odpovídal demokratický výchovný styl. Dceru vychovávali v duchu tradičních křesťanských hodnot, ale zároveň ponechali místo pro její autentický rozvoj. Citlivě respektovali individualitu dítěte.

Rodinou situaci výrazně ovlivnil rozvod rodičů. Otec založil novou rodinu s vlastním potomkem. Počáteční emoce rodičů v průběhu zrání nahradil vstřícný postoj. Oba rodiče se dokázali domluvit na další výchově dcery. Hlavním kritériem při stanovení pravidel styku otce s dítětem jim byla přání a potřeby dcery. Veronice se podařilo po počátečních obtížích se situací vyrovnat. Nyní se projevuje jako silná tvůrčí osobnost.

Matka podporuje její kladný vztah k nevlastní sestře. Dokáže nesobecky upozadit sebe sama ve prospěch dcery. V tomto případě máme možnost sledovat výsledky autentického sebe rozvoje respondentky. Celoživotní submisivní jednání postupně modifikuje ve prospěch asertivního jednání. Přitom sama pociťuje radost z této skutečnosti. Aktuálním životním úkolem pro respondentku je vyřešení bydlení na statku, které přináší mnoho starostí. Těžkosti, které sama prožívá, jsou pro ni výzvou. Nerezignuje, ale snaží se o jejich zvládnutí.

4. ZÁVĚR

Práce si kladla za cíl zjistit, zda role jedináčka ovlivňuje člověka v dospělosti, případně v jaké oblasti se ovlivnění projevuje. Pomocí tří hloubkových sond se snažila ověřit teoretické teze z odborné literatury. Vodítkem při zpracování závěrečné kapitoly byly myšlenky a citace známých autorů zabývajících se zmíněnou problematikou. Pomocí hesel, která reprezentují výzkumné závěry a jejich porovnáním s uvedenými citacemi vyhodnotíme jednotlivé sondy. Budeme si klást otázku, zda potvrzují validitu citace či nikoliv.

Citace i zpracování vytěžených kódů je řazeno chronologicky. Začneme tedy dětstvím, přes dospívání a dospělost se dostaneme k výchově vlastních dětí. V závěru se budeme věnovat kapitole sebevýchova. Během jejich zpracování budeme hledat odpovědi na otázky, jaká výchovná strategie se jeví vhodná při výchově jedináčků.

DP vychází ze dvou hypotéz a tří hlavních výzkumných otázek. Podklad pro výzkumnou část práce tvořily sondy do života tří respondentek, které byly při vlastním zpracování rozděleny do tří částí: výchova v původní rodině, výchova vlastních dětí a sebevýchova.

Rozbor výzkumných sond ukázal, že role jedináčka nejvýrazněji ovlivňuje jeho socializaci - mezilidské vztahy a komunikaci. V oblasti životní filozofie je role jedináčka pouze jedním z mnoha faktorů, které se podílejí na jejím utváření. Kognice se objevila jako nová oblast, kterou pozice jedináčka ovlivňuje.

4.1. Mezilidské vztahy

Vydeme z komparace životních pozic sourozenců a jedináčků. K tomu nám poslouží citace z knihy J. Prekopové „Prvorozené dítě“

„Sourozenci mají tu velkou výhodu, že si celé dětství vzájemně dávají trénink různých způsobů sociálního chování...naučí se druhému přizpůsobovat, hájit se před ním, snášet ho, dělit se s ním, s ním prohrávat, ale i se vzájemně ctít...nebo ho zastupovat a bránit, držet s ním.

„Tento sociální trénink je nenahraditelný. Letní tábor je pro jedináčka jen malá náhrada. .. o to nejdražší, totiž o rodiče se dělit nemusí. Ono pospolu, které si

sourozenci po léta musí cvičit, je nesrovnatelné, protože po táboře si jedináček zase může vydechnout a užívat si všeho sám.“ J. Prekopová „Prvorozené dítě“ str.12 [10]

4.2. Porovnání citace se sondami jednotlivých respondentů

Jitka

Respondentka si v rané dospělosti začala uvědomovat, že její stále ztroskotávající snaha o přijetí kolektivem pramení z její osobnosti. Urputná snaha o prosazení se v kolektivu jeho členy spíše odrazovala. Pravděpodobně se tu projevoval deficit z dětství, kdy se respondentka pohybovala mezi dospělými a nebyla zvyklá přijímat názory vrstevníků a podřizovat se jim.

Pavla

Z analýzy sondy vyplývá, že v respondentčině životě chyběly vztahy na horizontální úrovni (kamarádi, spolužáci, kolegové). Omezené sociální kontakty v dětství nedovolily plné rozvinutí sociální inteligence. Ani v rané dospělosti nenavazovala vztahy se svými vrstevníky (např.individuální studijní plán, předčasné založení rodiny). Jistá izolovanost z dětství stále přetrvávala. Později v zaměstnání zastávala vždy roli nadřízené. Po revoluci se stala vlastníkem firmy.

Pod vlivem autoritativní výchovy byla zvyklá na direktivní řízení, které v dospělosti sama uplatňovala v roli nadřízené. V momentě, kdy bylo potřeba nastolit partnerské vztahy (založení waldorfské MŠ) a poskytnout prostor pro názory ostatních, její projekt ztroskotal.

Jana

Jako jedináček většinu času trávila ve společnosti dospělých lidí, tedy rodičů a prarodičů. Pro nedostatek praktických zkušeností nebylo navazování kamarádských vztahů pro ni snadné. Rozuměla spíše dospělým lidem než vrstevníkům. Nejistota v této oblasti přispívala k částečné izolaci respondentky. Propadala se do pasivity, která se projevovala i v dalších oblastech života. Ovlivnila například navazování sociálních kontaktů. K přirozenému zapojení do dětské hry potřebovala impulzy od kamarádů a rodičů. Respondentka by se sama pravděpodobně ke hře nebo jiné společné aktivitě neodhodlala.

Výsledky výzkumné části DP citaci Prekopové potvrzují. Při analýze jednotlivých případů jsme došli k podobným závěrům. Nedostatek sociálního tréninku z dětství

může způsobit částečnou izolaci v dospělosti a neschopnost porozumění druhým lidem. Dospělý člověk má možnost tento deficit nahradit aktivním navazováním přátelských vztahů a prací pro druhé např. v sociální sféře.

4.3. Komunikace

S mezilidskými vztahy úzce souvisí komunikace. Rovněž tato oblast bývá pravděpodobně rolí jedináčka ovlivněna. Na základě bohatých praktických zkušeností umí jedináček komunikovat většinou lépe s dospělými než s vrstevníky. Zpravidla zná způsob myšlení a komunikace dospělých, kteří ho obklopují, umí na ně reagovat, napodobit je a přizpůsobit se jim. Totéž očekává od vrstevníků. V dětském kolektivu bývá mnohdy zaskočen odlišným způsobem myšlení a nečekanými, zraňujícími reakcemi. Jestliže se chce začlenit do dětské skupiny, musí vyvinout úsilí a zvýšeným kontaktem si chybějící sociální dovednosti doplnit. V některých případech porozumí situaci až v dospělosti. Do té doby naráží na problémy, často prožívá zklamání z neporozumění.

Z knihy Sourozenecké konstelace od K. Lemana pocházejí „Tipy pro jedináčky, jak mohou své sourozenecké konstelace využít ke svému prospěchu“.

„Jedináčci zpravidla vycházejí mnohem lépe s lidmi o hodně staršími nebo mladšími, než jsou sami. Nemůžete ovlivnit věk každého, s nímž pracujete nebo jednáte, ale v některých případech byste si to třeba mohli zařídit. Zkuste to udělat, protože s těmito lidmi si pravděpodobně budete lépe rozumět. Jsou to lidé, kteří vás budou umět povzbudit a nebudou se s vámi hádat.“(Leman, str. 70) [6]

4.4. Ukázky ze zpracovaných sond jednotlivých respondentů

Jitka

Respondentka pociťovala silnou potřebu přijetí svým okolím. Deficit z dětství se projevil zejména v oblasti komunikace. Výchova mezi dospělými a nedostatek kontaktů s dětmi přinesl nesnáze v komunikaci s vrstevníky. Respondentka přecitlivěle reagovala na každé odmítnutí dětským kolektivem. Snažila se buď kolektiv ovládat nebo se cítila nepochopena. Nepřijetí svého názoru vnímala jako celkové odmítnutí své osoby. Sama vyhledávala kamarády ze starší věkové skupiny, kde nalézala větší porozumění a toleranci.

Pavla

V dospělosti respondentka převzala otcovy vzorce chování. Jeho dominanci ve svém životě nevědomě napodobovala. Přinášelo ji to na jedné straně pracovní úspěchy, ale v sociálním kontaktu problémy a nepochopení. Nadále přetrvávala její osamělost, částečně i na úrovni vlastní rodiny. Nedokázala komunikovat se svými vrstevníky na adekvátní partnerské úrovni. Nekomunikativní otec a silně autoritativní výchova v dětství ji nedovolili rozvinout tyto schopnosti v prostředí původní rodiny. Komunikační schopnosti plně rozvinula a uplatnila až v dospělosti, např. v roli konferenciérky apod.

Jana

Zdá se, že role jedináčka respondentky mohla částečně negativně ovlivnit její verbální komunikaci. Deficit vlastních zkušeností a přirozeného intenzivního tréninku ve společnosti vrstevníků se plnou měrou projevil při studiích na střední škole. Respondentka měla malou slovní zásobu, těžko tvořila věty, své myšlenky vyjadřovala s obtížemi. S pomocí matky, četbou literatury a především vlastní pílí se jí podařilo doplnit slovník a zlepšit vyjadřování.

V oblasti komunikace zaznamenáváme u všech tří respondentek obtíže. Na základě analýzy hloubkových sond je možné předpokládat, že mají kořeny v dětství. Vyplývají z omezeného sociálního tréninku jako důsledku nedostatku vrstevnických vztahů. Prostředí, v kterém vyrůstaly, nabízelo omezené možnosti horizontální komunikace s vrstevníky. V případě dvou respondentek zaznamenáváme silnou potřebu komunikace a kontaktů s vrstevníky. Respondentky si tuto potřebu saturují v průběhu studií, při procesu odpoutávání se od původní rodiny. Obě přebírají role aktivních moderátorů a iniciátorů sociálního dění. V třetím případě je tato potřeba silně potlačena situací v rodině, které vládne dominantní babička. Tato respondentka zaujímá naopak pasivní pozici. Projevuje se jako introvert. Kamarádi ji výstižně nazývají „klubíčkem“. Její nedostatky v oblasti komunikace se projevily při středoškolských studiích, konkrétně při hodinách českého jazyka.

4.5. Kognice

Při vývoji myšlení silně ovlivňují jedináčka intelektuální vzory dospělých. Kopíruje způsob myšlení rodičů, s kterými je v každodenním kontaktu. Jejich myšlení rozumí lépe než myšlenkovým procesům svých vrstevníků. V některých případech se jeho

komunikace a kognitivní funkce jeví až nepřiměřené věku dítěte. Působí lidově řečeno jako „starý, mladý“ čili pro okolí jako přemoudřelý jedinec. Na druhou stranu podnětné prostředí dospělých může urychlit jedináčkův intelektuální vývoj. Sondy potvrdily, že dvě respondentky, které se pohybovaly v rodinném prostředí s intelektuálním zázemím, samy dosáhly vysokoškolského vzdělání. Ve svém životě uskutečňují ambiciózní projekty. Tuto skutečnost je možné v životě jedináčků označit jako přednost.

Podle Vágnerové kognitivní vývoj zahrnuje *„...psychické procesy, které se nějak spolupodílejí na lidském poznávání. Jde o ty kompetence, které člověk využívá při myšlení, rozhodování a učení.“* (Vágnerová, str.15) [15]

U respondentky Jitky se projevovala výrazná podpora rodičů v oblasti učení a zájmových aktivit, čímž ale zbrzdili jinou složku kognitivního vývoje, kterou je rozhodování. Přemíra řízených aktivit a skryté přání zalíbit se rodičům, vedla u respondentky k potlačení samostatného rozhodování. Také u druhé respondentky – Pavly byly kognitivní funkce dobře vyvinuté. Působilo na ně intelektuální prostředí rodiny. Především otec, bývalý student medicíny, miloval četbu a diskuze s přáteli. Jako školačka a studentka dosahovala velmi dobrých studijních výsledků. Rozvinuté intelektuální schopnosti ji umožnily budování kariéry a profesionální růst. Nyní tyto schopnosti využívá k růstu osobnímu, k sebevzdělávání. U třetí respondentky byly kognitivní funkce rozvinuty průměrně. Celkovým založením a vlivem prostředí zaujímal respondentka pasivní postoj. Neměla velké životní ambice.

Při zpětném pohledu respondentky shodně vyjádřily přání neopakovat ranou etapu života, kterou prožívaly ve svých původních rodinách. Svou pozici jedináčka vnímaly záporně. Pociťovaly osamění a touhu po sourozencích. V dospělosti nechtěly opakovat stejný rodinný a výchovný model. Založily či plánovaly založit vícečetné rodiny. Při výchově vlastních dětí aplikovaly demokratický výchovný styl. Ten uchopily až posléze osobní proměnou a modifikací výchovy, kterou samy prošly.

Jako důležitý prvek při výchově jedináčků uváděly respondentky prožitek kontaktu (duševního i fyzického) a to jednak s rodiči, s přáteli, ale také se zvířaty. Ocenily částečné doplnění restů v oblasti fyzického kontaktu při hrách se zvířetem. Ukázalo se, že vlastní domácí zvíře dokáže jedináčkovi částečně nahradit kontakt s kamarády.

V době, kdy v roli dětí- jedináčků byly naše respondentky, se politicko-ekonomická situace společnosti značně lišila. Rodiny neměly možnosti, jaké využíváme dnes. Technický pokrok nebyl na dnešní úrovni a volnočasové aktivity byly politicky ovlivňovány. Některé dokonce potlačovány, například skauting. Ani nabídka sebe rozvojových kurzů nebyla dostupná. Rodiče respondentek řešili situaci individuálně.

V případě sondy Jitka byla respondentka klasickým příkladem přetěžovaného dítěte. Nabízené aktivity ji z hlediska socializace neuspokojovaly. Nepřinášely spontánní kontakt s vrstevníky a možnost přirozené hry. „*Rodiče dítěti zorganizovali veškerý čas, takže nemělo prakticky vůbec žádnou možnost dělat si, co by samo chtělo. Jejich cílem byla zidealizovaná budoucnost dítěte, tyto rodiče patří do kategorie těch, kteří podceňují význam dětství.*“ (Matějček ve Vágnerové, str.182) [15]

Příliš široká nabídka nese riziko rozmělnění. Respondentce činilo potíže rozhodnout se pro jednu aktivitu a té se věnovat do hloubky. Tento model jí v dospělosti ztížil rozhodování ve strategických momentech.

Respondentka Pavla narážela na trvalý nezájem rodičů, případně se stávala objektem autoritativní výchovy otce. Tento deficit z dětství se jí podařilo v dospělosti zpracovat a usilovnou vnitřní prací přetvořit. Impulzem jí k tomu byla výchova vlastních dětí, které ji nastavovaly zrcadlo a problémy s okolím, na které narážela.

Také respondentka Jana dostala málo prostoru pro vlastní iniciativu. Vše řídila autoritativní babička. Výsledky této situace se projeví v dospělosti v podobě pasivity a nerozhodnosti.

4.6. Diskuze

Autoritativní výchovný styl aplikovaný ve výchově jedináčků se jeví z velké části jako nevhodný. Jeho záporné stránky se v tomto případě násobí. Direktivní přístup rodičů, kteří soustředí svou pozornost na jediné dítě působí na jedináčka s velkou razancí.

Dobrou variantou výchovy jedináčka se na základě výzkumu zdá využití demokratického výchovného stylu. Rodiče nepromítají do dítěte své ambice, ale přizpůsobují své požadavky jeho možnostem. Nepřetěžují ho přemírou aktivit, ponechají mu prostor pro volnou hru a vlastní činnosti. Zároveň mají rámcový přehled o náplni volného času dítěte. Podporují jeho kamarádské vztahy. Schválí dítěti návštěvu rodin kamarádů a zároveň umožní dítěti pozvat si kamarády domů.

Kolektiv kamarádů, který je pro jedináčka důležitý mu rodič nahradit nedovede, ale může kamarádské vztahy svého dítěte podporovat. Zároveň je důležité v rámci fungování rodiny si najít čas na vlastní společné aktivity.

V současné době ubývá příležitostí ke spontánnímu setkávání s vrstevníky. Jedním z důvodů je pracovní vytížení rodičů mimo domov a s tím související trávení volného času v různých mimoškolních zařízeních (kroužky, sportovní kluby, umělecké aktivity). Dalším důvodem je zaujetí moderními technologiemi (Tv, počítač, internet, chytrý telefon). Hry a práce s nimi probíhá většinou v izolaci nebo ve virtuální realitě, a tím se osamělost jedináčka prohlubuje.

Trávení volného času v kolektivu vrstevníků nabízí nejvhodnější řešení. Profit, který dětský kolektiv dítěti nabízí, dospělý nemůže nahradit. V současné době přebírají někteří rodiče iniciativu do vlastních rukou a využívají nabídky různých agentur a neziskových organizací. Tráví se svými dětmi aktivní dovolenou v kolektivu jejich vrstevníků (sportovní pobyty, jazykové tábory, dobrodružné programy).

V průběhu práce se ukázalo, že fenomén jedináčka je ovlivněn dobou, v které tráví své dětství. Dnešní jedináčci se podle výsledků průzkumu nacházejí ve výhodnější pozici než např. jedináčci před několika desetiletími. Bohatá nabídka moderního světa umožňuje jedináčkům zaplnit každodenní program pestrým spektrem aktivit. Otázkou zůstává jejich zaměření, hodnota, smysluplnost a především zda se jedná o aktivity individuální nebo skupinové, případně hromadné.

Podle mého pozorování se dětství jedináčků nadále často vyznačuje osamělostí. Tato samota může být dvojího druhu. Buď se jedná o celkové osamění vnější i vnitřní nebo jedinec prožívá pouze jedno z nich. V běžném životě tato skutečnost naší pozornosti v mnoha případech uniká. .

..., „A pásával sám. Když je na pastvě víc děcek, hrají si. Kdo pase sám, sedí, hledí, něco kutí, něco vymejší...“ (Borská Ilona ,str. 272) [2]

Jedináček vyrůstá v rodině obvykle v částečné izolaci. Jak tuto situaci zvládne, ovlivňuje zčásti vnitřní nastavení dítěte, ale především výchova v rodině. Před rodiči jedináčka stojí nelehký úkol. Plní současně dvě funkce. Jedna z nich je role rodiče – autority a druhá je role kamaráda. Jedináček postrádá partnera pro hru. Ve vícečetných rodinách plní přirozeně tuto roli sourozenci. V rodině, kde vyrůstá

jedináček, se rodič nachází v situaci, která pro dospělého člověka není snadná. Každá rodina s jedináčkem se k této skutečnosti staví jinak. Univerzální řešení neexistuje.

4.7. Shrnutí

V závěru výzkumné části práce vystoupily souvislosti mezi výchovou jedináčka v dětství a jeho životem v dospělosti. Ovlivnění se projevilo především ztíženou socializací respondentek. V důsledku omezeného sociálního tréninku s vrstevníky, byla nejvýrazněji zasažena oblast mezilidských vztahů a komunikace. Naproti tomu každodenní intenzivní styk s dospělými, přinesl výrazné možnosti rozvoje kognitivních procesů jedináčka.

Výsledky kvalitativního výzkumu potvrdily validitu vybraných citací z literatury, ověřily jejich platnost v praktické rovině a ukázaly, že úspěšná socializace je podmíněna zvládnutím úkolů v oblasti mezilidských vztahů a komunikace. Možnost intenzivního intelektuálního rozvoje je bonusem, který dětství strávené v roli jedináčka nabízí.

POUŽITÁ LITERATURA

- [1] Adler, A., *Člověk jaký jest*, Praha, Orbis, 1935, str. 212
- [2] Borská, I., *Osud jednoho Čecha*, Mladá fronta 1984, str. 272, ISBN 23- 015- 84
- [3] Hartl, P., *Psychologický slovník*, Praha 1993, str.297, ISBN 80-90 15 49-0-5
- [4] Helus, Z. *Osobnost a její vývoj*. 1. vydání, Praha : Univerzita Karlova v Praze - Pedagogická fakulta, 2003. 77 s. ISBN 80-7290-125-7.
- [5] Koťa, J., Havlík, R., *Sociologie výchovy a školy*, Portál 202, str.174, ISBN 80-7178-635-7
- [6] Leman, K., *Sourozenecké konstelace*, Portál 2014, str.223, ISBN 978-80-7367-866-1
- [7] Matějček, Z., *Co děti nejvíc potřebují*, Portál 2008, str.108, ISBN 978-80-7367-504-213.
- [8] Novák, T., *Sourozenecké vztahy*, Grada 2007, str.128, ISBN 978-80-247-2057-3
- [9] Pelikán, J. *Výchova jako teoretický problém*. Ostrava, Amonium, 1995, str. 234, ISBN 80-85498-27-8
- [10] Prekopová, J., *Prvorozené dítě*, Grada 2002, 125, ISBN 80-247-9004-1
- [11] Prekopová, J., Schweizerová, *Děti jsou hosté, kteří hledají cestu*, Portál 1993, str.151, ISBN 80-85282-77-1
- [12] Průcha, Walterová, Mareš, *Pedagogický slovník*, Portál 1995, str. 292, ISBN 80-7178-029-4
- [13] Skalková, J., *Obecná didaktika*, Grada 2007, str. 328, ISBN 978-80-247-1821-7
- [14] Švaříček, R., Šedřová, K., *Kvalitativní výzkum v pedagogických vědách*, Portál 2007, str. 377, ISBN 978-80-7367-313-0
- [15] Vágnerová, M., *Vývojová psychologie*, Portál 2000, str.522, ISBN 80-7178-308-0
- [16] Zuzák, T., *Hledání vztahu jako základ pedagogiky*, Fabula 2004, str. 102, ISBN 80-86600-16-5
- [17] Šulová, L., *Partnerské a rodinné vztahy*, (přednášky, šk.rok 2012-2013, FF UK, katedra psychologie)

Elektronické zdroje

[e1] *Wikipedie: Otevřená encyklopedie: Výchova* [online]. c2015 [citováno 10. 08. 2015]. Dostupný z WWW:

<<https://cs.wikipedia.org/w/index.php?title=Vychova&oldid=12720172>>

[e2] *Psyx: Psychologie Psyx: Výchovné styly v rodině* [citováno 10.8.2015] Michalea Peterková([www.psyx.cz/výchovné- styly- v-rodině/](http://www.psyx.cz/vychovne-styly-v-rodine/))

[e3] *Wikipedie: Otevřená encyklopedie: Jedináček* [online]. c2014 [citováno 01. 08. 2015]. Dostupný z www:

<<https://cs.wikipedia.org/w/index.php?title=Jedinacek&id=11220683>>

[e4] Mertin,V., Rodina: každodenník o dětech a rodičích [citováno 16.7.2015]. Dostupný z <http://www.rodina.cz/clanek957.htm>